

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

2024

Andrea Tauscherová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Československá obec sokolská 1918–1948

Andrea Tauscherová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Moderní dějiny

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

Československá obec sokolská 1918–1948

Andrea Tauscherová

Vedoucí práce:

Mgr. Eva Fischerová, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Evě Fischerové, Ph.D. za odborné vedení mé práce.

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2024

.....

Obsah

1 Úvod.....	1
2 Vznik Sokola a fungování České obce sokolské před rokem 1918.....	5
2.1 Miroslav Tyrš.....	15
2.2 Jindřich Fügner.....	17
3 Od vzniku Československa do Mnichova 1938.....	19
3.1 Struktura ČOS.....	19
3.2 Sokolská mobilizace a obrana státu.....	21
3.3 Politická a tělovýchovná činnost ČOS.....	26
4 Pod nacistickou nadvládou.....	38
4.1 Druhá republika.....	38
4.2 ČOS v Protektorátu Čechy a Morava.....	43
5 Obnovení činnosti.....	54
6 Rok 1948.....	58
7 Závěr.....	61
8 Seznam zkratek.....	63
9 Seznam použité literatury a pramenů.....	64
10 Resumé.....	71

1 Úvod

Jedním z nejvýznamnějších spolků druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století byl Sokol. Tato organizace, založená Miroslavem Tyršem, se zaměřovala na propagaci tělesné výchovy. Sokol se stal symbolem národní síly a jednoty nezbytných pro budování silné a suverénní české společnosti. Tyrš a jeho spolupracovníci věřili, že fyzická i duševní síla jednotlivců jsou klíčové pro prosperitu národa. Proto se Sokol zaměřoval nejen na tělesnou výchovu, ale také na vzdělávání a mravní výchovu českých občanů Rakousko-Uherska a posléze československých občanů. Tato komplexní péče o rozvoj jednotlivce měla vést k vytvoření zdravé a silné společnosti, která by obstála v náročných politických, ekonomických a společenských podmínkách.

Předložená diplomová práce se zabývá Československou obcí sokolskou (dále jen ČOS) v letech 1918–1948, což je doba formování a rozkvětu první republiky, ale také období tragické okupace nacistickým Německem a následného komunistického režimu. V roce 2024, kdy se koná již XVII. všesokolský slet, je nanejvýš aktuální připomenout si vzestupy i pády Sokola a analyzovat jeho vliv na osud Československa a jeho společnost. Hlavním cílem práce je podat ucelený obraz činnosti ČOS a zhodnotit její dopad na tehdejší společnost s logickým nutným přesahem před rok 1918. Dále si autorka kladla za cíl analyzovat ČOS v kontextu historických událostí a zmapovat její vývoj v daném období. Práce detailně rozebírá klíčové události a milníky v historii Sokola, včetně jeho role v budování národní identity, šíření vlastenectví a posilování sounáležitosti. Práce se dále zabývá reakcí ČOS na okupaci Československa v roce 1939 a na následný komunistický převrat v roce 1948.

Práce je strukturována do pěti kapitol, které chronologicky sledují vývoj ČOS v daném časovém úseku. První kapitola se věnuje období od počátků sokolského hnutí v českých zemích do rozpuštění ČOS rakouskými úřady v roce 1915. Dále autorka považuje za vhodné představit otce zakladatele Sokola, a to Miroslava Tyrše a Jindřicha Fügnera. Druhá kapitola mapuje činnost Sokola za první republiky, následně představí její strukturu a také sokolskou mobilizaci při obraně státu. Sokolové vytvořili v prvních dnech po 28. říjnu 1918 Národní stráž, které plnily úkoly policie a armády, dokud se tyto instituce nemohly plně etablovat. Sokolská stráž hlídala strategické objekty, chránila kulturní památky a udržovala pořádek v ulicích. Pro boj o Slovensko a Těšínsko ČOS zformovala pluky Stráže svobody, které se aktivně zapojily do bojů. Dále se kapitola zaměřuje na politickou a tělovýchovnou činnost. Sokol se snažil

zachovat politickou neutralitu a zároveň úzce spolupracoval s prezidentem Tomášem Garriguem Masarykem a Edvardem Benešem. Odmítal extremismus, ať už v podobě komunismu, fašismu či katolického Orla. Svou energii věnoval budování moderní tělovýchovy a posilování národní hrdosti. Vrcholem činnosti Sokola byly všesokolské slety. Tato masová vystoupení demonstrovala sílu, jednotu a odolnost Sokola i celého národa. Postoj ČOS k olympijským hrám byl zpočátku rezervovaný, s postupem času se však zmírnil. I přes nesouhlas s jednostranným zaměřením olympiád na vrcholový sport se sokolové her účastnili a dosáhli i pozoruhodných úspěchů. Z politických důvodů se však odmítli zúčastnit hromadného vystoupení na olympijských hrách v Berlíně v roce 1936.

V další kapitole se autorka věnuje nejtragičtějšímu období dějin Československa, analyzuje sokolskou činnost za nacistické okupace. V Protektorátu Čechy a Morava se Sokol stal nejrozsáhlejší dobrovolnickou organizací. Oficiálně ČOS fungovala do 12. dubna 1941 a zaměřovala se na tělovýchovu a kulturu, ale pod rouškou legálních aktivit rozvíjela i rozsáhlou ilegální činnost. Sokolská rezistence se zrodila již v roce 1938 a po okupaci se aktivně zapojila do odbojové činnosti. I přes perzekuci a ztráty Sokol prokázal v tomto těžkém období odolnost a odhodlání bojovat za svobodu a demokracii.

Čtvrtá kapitola pojednává o obnovení činnosti ČOS a snahách o sjednocení všech tělovýchovných, sportovních a skautských organizací pod jednotnou hlavičku. Období poválečné obnovy Sokola bylo poznamenáno složitými politickými a ideovými změnami. Sokol musel čelit tlaku komunistického režimu a zároveň se snažil zachovat si svou identitu a ideály.

V závěrečné kapitole autorka analyzuje osudný rok 1948 z pohledu ČOS. Komunisté po převratu zavedli systém akčních výborů, jejichž cílem bylo zbavit se „reakčních živlů“ a podřídit všechny masové organizace komunistické ideologii. XI. všesokolský slet, který se konal v červnu 1948, se stal největší poúnorovou demonstrací proti komunistickému režimu. Sokolský průvod se nesl v duchu nesouhlasu s diktaturou a zpochybnil tvrzení komunistické propagandy o vítězství pracujícího lidu. Sokolská reakce na únorový puč, i když opožděná, demonstrovala odhodlání Sokola bránit demokratické principy a svobodný duch sokolských ideálů i v době totality.

Při psaní této diplomové práce autorka čerpala z mnoha odborných publikací relevantních k danému tématu. Mezi nejvýznamnější zdroje patřila díla uznávaného odborníka na československou tělovýchovu, Marka Waice. Jeho kniha *Tělovýchova*

a sport ve službách české národní emancipace se stala klíčovým zdrojem pro úvodní kapitolu, jelikož se zabývá ranou fází sokolského hnutí v českých zemích. Waicova další monografie *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa* byla důležitá pro druhou kapitolu, jelikož se, jak název napovídá, zaměřuje na tělovýchovu v první republice. Mezi další podstatná díla se řadí *Byli jsme a budem* rovněž od Waice. Tato publikace představovala stručný, ale komplexní přehled dějin Sokola od jeho vzniku v roce 1862 až po rozpouštění v roce 1948.

Mezi další publikace, jež významně přispěly k vypracování této práce, patří *Sokol: Malé dějiny, velké myšlenky* od Jana Waldaufa. Autor se zde věnuje historii Sokola od jeho založení do rozpuštění. Nezaměřuje se pouze na dění v českých zemích, ale věnuje se i Sokolu v zahraničí. Stejně tak se stala cenným zdrojem informací starší publikace s názvem *Stručné dějiny sokolstva 1912–1941*, v níž se Alois Fikar rovněž detailně zabývá dějinami ČOS ve vymezeném období.

V úvodní kapitole je využita publikace Jana Novotného *Slovo k historii: Sokol v životě národa*. Novotný se v díle podrobně věnuje vzniku Sokola a jeho činnostem až do vypuknutí první světové války a následného rozpuštění ČOS v roce 1915. Také zde popisuje historické události, které formovaly sokolské hnutí v tomto raném období, a analyzuje jeho vliv na českou společnost. Další odbornou publikací je starší kniha od Ladislava Jandáska *Přehledné dějiny sokolstva: Od vzniku Sokola (1862) do založení České obce sokolské (1889)*. Jak již název napovídá, Jandásek se zaměřuje na první etapu existence Sokola a přináší chronologický přehled důležitých událostí a mezníků v jeho historii. K doplnění informací o historii Sokola v raném období posloužila taktéž cizojazyčná publikace *The Sokol in the Czech Lands to 1914. Training for the Nation*, jež napsal Claire E. Nolte.

Při zpracovávání problematiky osudu ČOS v Protektorátu Čechy a Morava a po roce 1945 autorka využila dizertační práci Jana B. Uhlíře s názvem *Sokol za protektorátu: Organizovaná rezistence ČOS*. Jeho práce detailně vykresluje represivní kroky nacistického okupačního režimu proti ČOS, včetně odbojové činnosti sokolů a jejich následné perzekuce. Tomuto tématu se věnuje také publikace *Sokol proti totalitě 1938–1952*, jejímiž autory jsou již zmínění Uhlíř a Waic.

Při zkoumání všesokolských sletů autorka čerpala z publikace Zlaty Kozákové s názvem *Sokolské slety 1882–1948*, která jí poskytla komplexní informace o všech všesokolských sletech konaných ve vymezeném období, a to včetně jejich programového obsahu a organizačního zázemí. Roli Sokola v české společnosti

zkoumají i mnohé příspěvky ve sbornících, jako např. *Sokol v české společnosti 1862–1938*, *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu* nebo *Sokol, jeho vznik, vývoj a význam*.

Kromě výše zmíněného autorka využila také informace z nevydaných pramenů, zejména z Národního archivu v Praze, kde je k dispozici zpracovaný fond *Československá obec sokolská (1862) 1889–1952 (1955)*. Tento fond obsahuje rozsáhlý soubor materiálů v podobě listin, jako jsou stanovy spolku, zápisy ze schůzí předsednictva, protokoly valných hromad, korespondence s úřady, sokolskými jednotami a župami, dalšími spolky a významnými osobnostmi (Václavem Klofáčem, Karlem Kramářem, Edvardem Benešem a dalšími). Fond dále obsahuje bohatou sbírku tiskovin, včetně výstřižků z dobových novin, které dokumentují činnost Sokola v daném období. Autorka dále čerpala z fondu *Sokol* uloženého v Archivu dějin tělesné výchovy a sportu v Národním muzeu v Praze. V tomto fondu se nacházejí materiály týkající se vzdělávacího a cvičitelského sboru, spisy dokumentující osud ČOS za války, včetně vyhlášek o rozpuštění, policejních zpráv, drobných tisků i legionářských materiálů. Fond dále zahrnuje materiály mapující činnost Sokola při osvobození Slovenska, likvidaci ČOS za nacistické okupace, poválečné sjednocení tělovýchovy a vznik nástupnických organizací. Autorka se ve své práci nejvíce zaměřila na zápisy ze schůzí výboru, které jí pomohly komplexně zmapovat dění v této organizaci.

2 Vznik Sokola a fungování České obce sokolské před rokem 1918

Počátky Sokola sahají do 19. století, kdy se po pádu Bachova absolutismu v roce 1859 rozmohlo všeobecné národní nadšení. Toto období bylo poznamenáno nejen politickými změnami, ale také vlnou kulturního a národního obrození, které ovlivnilo celou Evropu. Rakouské císařství se nacházelo v období bouřlivých proměn, což vedlo k intenzivnímu rozmachu různých národnostních hnutí, včetně českého. K tomuto rozvoji významně přispěl Říjnový diplom vydaný dne 20. října 1860, jímž se císař František Josef I. zřekl absolutní vlády a otevřel cestu k politickým reformám a uvolnění politické činnosti. Tento okamžik se stal klíčovým impulsem pro občany, kteří se začali angažovat ve prospěch svého národa a jeho kultury. Tím se vytvořila půda pro vznik nových spolků a kulturních institucí, jež měly za cíl posílit českou identitu a podpořit myšlenku českého státu v rámci rakouského impéria.¹

Nadšení pro národní obrození se odráželo nejen v politických a kulturních aktivitách, ale také ve společenském životě. Lidé se začali sdružovat do různých organizací, které podporovaly českou kulturu a vzdělání. Čeští umělci odcházeli z utrakvistických spolků a soustřeďovali se v Umělecké besedě, zpěváci v Hlaholu, čtenáři v Měšťanské besedě. S myšlenkou vytvoření spolku, jenž by se zabýval tělovýchovou, přišel mladý třicetiletý Miroslav Tyrš. Pohltilo ho vlastenecké nadšení a přemýšlel, jak by mohl své vlasti pomoci, aby obstála na scéně mezi velkými a staletými národy. Věřil, že klíčem k úspěchu českého státu je, aby každý jeho občan byl silný, zdravý, vzdělaný a také morálně a eticky zodpovědný. Jeho myšlenky o vzájemné spolupráci a respektu mezi lidmi se staly základem pro budování silné společnosti, která dokáže čelit výzvám moderní doby a přispět k celkovému rozvoji českého národa.²

Tyrš se již v minulosti aktivně angažoval v prvních dvou tělocvičných ústavech v Praze, nejprve navštěvoval Malypetrův ústav a později i Schmidtův. Po návratu z Nového Jáchymova do Prahy začal působit jako cvičitel v Malypetrově ústavě. Avšak kvůli postupnému úpadku obou tělocvičných ústavů se rozhodl podniknout kroky ke změně. S cílem zlepšit situaci v oblasti tělesného vzdělávání a rozvoje cvičenců inicioval Tyrš vznik nového tělocvičného spolku. Tento krok nebyl pouhým nápadem jednoho muže; byl vyvolán společným zájmem a odhodláním všech zúčastněných. Jak

¹ KŘEN, Jan, *Konfliktní společenství Češi a Němci 1780–1918*, Praha 1990, s. 146.

² JANDÁSEK, Ladislav, PELIKÁN, Jan, *Stručné dějiny Sokolstva 1862–1912*, Praha 1946, s. 5–6.

již bylo zmíněno, doba byla poznamenána proměnami spolků, které se přesouvaly od utrakvistických k ryze nacionálním. Tento trend se nevyhnul ani vzniku nového tělocvičného sdružení. Tyrš si uvědomoval význam spolupráce a podpory ze strany přátel a spojenců. Oslovil proto své blízké, zejména Jindřicha Fügnera a doktora Eduarda Grégra, aby se připojili k jeho iniciativě a společně pracovali na založení nového tělocvičného spolku.³

Tyršův nápad založit český tělocvičný spolek našel podporu i mezi jeho dalšími vlivnými přáteli. Mezi nimi byli například představitel české radikálně demokratické opozice Rudolf kníže Thurn-Taxis, profesor Emanuel Tonner a sedlák Jan Kryšpín. Z tohoto kruhu přátel se myšlenka založení tělocvičného spolku dostala i do redakčního prostředí *Národních listů*. Majitel periodika, bratr Eduarda Grégra, právník Julius Grégr, osobně pomohl Miroslavu Tyršovi při vypracování stanov nového spolku během schůzek konaných v redakci *Národních listů*. Dne 17. prosince 1861 J. Grégr postoupil c. k. místodržitelství žádost o povolení zřídit v Praze tělocvičnou jednotu s příloženými stanovami. Příznivá odezva místodržitelství přišla již 31. prosince 1861, avšak s určitými připomínkami k předloženým stanovám. Stanovy byly vráceny zpět s žádostí o provedení drobných úprav, aby vyhověly veškerým požadavkům a formálním náležitostem. Konečné schválení stanov místodržitelství odsouhlasilo 27. ledna 1862.⁴ Finální stanovy stručně a výstižně charakterizovaly náplň spolku: „§ 1. Účelem jednoty jest, aby se pěstoval tělocvik společným cvičením, společnými výlety, zpěvem a šermováním.“⁵ Další paragrafy se věnovaly nezbytným organizačním otázkám, jako bylo stanovení složení a pravomocí výboru spolku, dále určovaly českou jednací řeč. Diskutovalo se také nad společným znakem jednoty, kterým se nakonec stal sokol v letu.⁶ Organizace oficiálně nesla jméno Tělocvičná jednota Pražská, ale všeobecně se jí říkalo Sokol⁷. Zakladatelé měli zřejmě strach, aby pojmenováním nevzbudili nežádoucí pozornost úřadů a zbytečně neprovokovali. Nicméně označení Sokol se již od dubna 1862 běžně užívalo v novinách a od května se začalo objevovat i na dopisním

---

³ JANDÁSEK, Ladislav, *Přehledné dějiny sokolstva. Část I. Od vzniku Sokola (1862) do založení České obce sokolské (1889)*, Praha 1937, s. 12.

⁴ NOVOTNÝ, Jan, *Slovo k historii. Sokol v životě národa*, Praha 1990, s. 6.

⁵ WAIC, Marek, *Byli jsme a budem. 150 let Sokola*, Praha 2012, s. 198.

⁶ Tamtéž.

⁷ Jméno zřejmě navrhl Tonner, jenž byl inspirován osvobozeneckým bojem Jihoslovánů. Ti své nejudatnější bojovníky nazývali „sokolové“. Toto pojmenování evokovalo sílu a statečnost, což odpovídalo ideálům a cílům, jež nově vznikající organizace přijímala.

papíru s hlavičkou „Sokol – Pražská tělocvičná jednota“.⁸ Jméno Sokol bylo oficiálně uvedeno jako název organizace ve stanovách přijatých 13. listopadu 1864.⁹

Dne 14. února 1862 deník *Národní listy* ohlašoval: „*Spolek tělocvičné jednoty Pražské bude odbývati v neděli dne 16. února o 10. hodině předpolední valnou schůzku v tělocvičném ústavě pana Malýpetra v panské ulici, v II. poschodí domu české reálky. Poněvadž se v schůzce této voliti bude výbor a starosta jednoty, tedy se očekává hojně účastenství.*“¹⁰ Této schůze se zúčastnilo 75 členů. Prvním problémem, kterému musel spolek čelit, bylo rozdělení členů na dva tábory ohledně volby představitele do role starosty jednoty. Jedna část podporovala kandidaturu knížete Thurn-Taxisa, zatímco druhá část navrhovala Fügnera. Nakonec zvítězil druhý návrh podporovaný Tyršem a bratry Grégrovými.¹¹ Náměstkem starosty¹² se stal Tyrš.¹³ Dále pak byli do výboru ustanoveni další členové. Mezi ně patřil například jednatel E. Grégr, pokladník Karel Steffek, zapisovatel Tomáš Černý a členové bez funkce J. Grégr, Kryšpín, Tonner, Thurn-Taxis František Písařovic, Rudolf Skuherský a Ferdinand Fingerhut.¹⁴ Hlavní heslo Sokola, které prosazoval Tyrš, znělo „Tužme se!“.¹⁵ Rudolf Barák předložil pozdrav „Nazdar!“ a Fügner navrhl tykání¹⁵ a oslovení „bratře“.¹⁶ Stanovila se také nová kategorie členů nazvaná „údobé přispívající“, která umožňovala aktivní účast ve spolku i těm, kteří nechtěli nebo nemohli fyzicky cvičit. Tato kategorie však nebyla schválena místodržitelstvím až do roku 1868, kdy začal platit nový spolkový a shromažďovací zákon.¹⁷

Od samého počátku fungování spolku se vedly rozepře ohledně toho, jak by měl spolek fungovat. Cvičitelská skupina¹⁸ prosazovala, že hlavní náplní musí být tělocvik, výlety a šerm, což je také napsáno v prvním paragrafu stanov z roku 1862. Na druhé straně okruh členů, který se sdružoval kolem Thurn-Taxisa a J. Grégra, se snažil o větší politickou činnost Sokola. Tyto názorové rozdíly provázely vývoj organizace po celou

---

⁸ NOVOTNÝ, s. 8.

⁹ ŽIŽKA, Jiří, *Dějiny a současnost Sokola*, Praha 2005, s. 8.

¹⁰ *Národní listy*, 14. 2. 1862, II/38.

¹¹ NOVOTNÝ, s. 7.

¹² Náčelníkem byl zvolen Tyrš až 13. května 1862.

¹³ ŽIŽKA, s. 8.

¹⁴ NOVÁK, Rudolf V., *Duch dějin sokolských. Nástin dějin sokolských od roku 1862 do roku 1924*, Praha 1928, s. 7.

¹⁵ V tehdejší době bylo tykání neobvyklé.

¹⁶ *Historie Sokola*. In: Pro Sokoly [online], [cit. 2024-01-02]. Dostupné z: <https://prosokoly.sokol.eu/historie>.

¹⁷ HAVRÁNKOVÁ, Hana, *Vznik Sokola a jeho vývoj do vytvoření České obce sokolské*. In: WAIC, Marek (ed.), *Sokol v české společnosti 1862–1938*, Praha 1996, s. 18.

¹⁸ Skupina, která se opírala o Tyrše.

dobu její existence, ačkoli výbor vyvíjel snahu najít rovnováhu mezi tělesnou výchovou a politickou angažovaností.¹⁹ Například Marek Waic zmiňuje: „*prakticky po celou dobu existence sokolské organizace od jejího založení až do února 1948 více jak polovina dospělého členstva necvičila*“.²⁰ Většina těchto cvičenců, a od přelomu 19. a 20. století také cvičenek, se angažovala v jiných aktivitách, například na pořádání výletů či kulturních akcí²¹. Nicméně členstvím v Sokole vyjadřovali svou lásku k vlasti a odhodlání bránit zájmy českého národa.²²

Na členských schůzích se vedla jedna z dalších diskuzí ohledně sokolského kroje. Fügner požádal malíře Josefa Mánesa, aby se pokusil vytvořit návrh. Rozsáhlá debata probíhala o volbě barvy košile, kdy starosta preferoval červenou, protože byl ovlivněn Garibaldiho Itálií. Nakonec došlo k dohodě. Ti, kteří si přáli, nosili červenou košili, zatímco ostatní volili bílou. Kroj zahrnoval kalhoty a kazajku z režného plátna, kulatý klobouk se sokolím pérem a stužkou v národních barvách a bílou nebo červenou košili.²³ Mánes namaloval pro Sokol i prapor, jenž byl darem od společnosti českých žen a dívek a slavnostně předán 1. června 1862. Na jedné straně praporu s červeným podkladem je vyobrazený sokol s rozepjatými křídly a sokolským heslem „Tužme se“, zatímco na druhé bílé se nachází ozdobný nápis „Sokol“. Matkou praporu se stala spisovatelka Karolina Světlá.²⁴

Již na ustavující schůzi výbor rozhodl, že se se cvičením začne hned počátkem března. Tělocvičnu získal pronájmem od Malypetra na tři večerní cvičení v týdnu za 60 zlatých měsíčně. Zpočátku se do cvičení zapojilo přibližně 60 cvičenců, jež 10 cvičitelů rozdělilo do tří družstev. Avšak s rostoucím zájmem o cvičení si již v polovině března jednota musela pronajmout Malypetrovu tělocvičnu na zbývající večery v týdnu s výjimkou neděle. S nárůstem cvičenců se však začaly objevovat další problémy. Každý cvičitel měl odlišný plán hodin tělesné výchovy a neexistoval jednotný rozvrh. S přibývajícím družstvy se začaly projevovat nedostatky v koordinaci při pohybu v tělocvičně. Proto výbor schválil první rozvrh cvičení, který určil jednotlivým družstvům hodiny v průběhu osmi týdnů. Tyto hodiny se měly věnovat různým

---

¹⁹ ŽIŽKA, s. 8–9.

²⁰ WAIC, *Byli jsme a budem*, s. 199.

²¹ Ujalo se organizování tzv. šibřinek, což byly masopustní maškarní plesy. Dále se členové Sokola angažovali v ochotnických divadlech.

²² WAIC, *Byli jsme a budem*, s. 199.

²³ JANDÁSEK, *Přehledné dějiny sokolstva*, s. 18.

²⁴ NOLTE, Claire E., *The Sokol in the Czech Lands to 1914. Training for the Nation*, New York 2002, s. 53.

disciplínám, jako jsou prostná cvičení, nářadový tělocvik, skoky a zápasy. Rozvrh také zajistil koordinaci při pravidelném střídání u náradí.²⁵

Sokol se stával stále oblíbenějším a již koncem března 1862 bylo zjevné, že se do pronajaté Malypetrovy tělocvičny nemohou všichni zájemci vejít. Proto starosta Fügner počátkem dubna pronajal bývalé taneční prostory v domě „Apollo“ v Ječné ulici za roční nájemné ve výši 1 800 zlatých. První nájemné zaplatil Fügner ze svých soukromých prostředků a dále anonymně přispěl na vybavení tělocvičny náradím v hodnotě téměř 1 200 zlatých.²⁶ V dubnu 1863 dostali sokolové z „Apolla“ výpověď, jelikož budovu koupil řád školských sester. Výbor si následně pronajal sál ve staroměstském Konviktu, avšak brzy se ukázalo, že prostor nesplňuje požadavky Sokola. Dne 5. května na schůzi výboru nabídl starosta Fügner velkorysé řešení, koupil pozemky v blízkosti Žitné brány a slíbil, že do 1. října 1863 bude postavena nová budova tělocvičny. Objekt zůstal ve vlastnictví Fügnera a jednota se zavázala platit nájemné „30 krejcarů z každého zlatého vybraného v příspěvcích od cvičících členů“.²⁷ Roční nájemné nemělo nikdy klesnout pod 1 500 zlatých a nikdy překročit 3 600 zlatých.²⁸

Po vzoru Tělocvičné jednoty Pražské se i ostatní města zemí Koruny české nechala inspirovat a v průběhu roku 1862 vzniklo dalších sedm sokolských jednot.²⁹ V následujícím roce jejich počet stoupl na 15, v roce 1864 bylo založeno dalších 16 a v roce 1865 dosáhl počet 20 jednot. Dohromady tyto sokolské spolky sdružovaly 1 949 členů.³⁰ Založením tělocvičného spolku se neinspirovala pouze města v Českých zemích, ale také ostatní Slované z různých částí Rakousko-Uherska a později i v dalších zemích. Roku 1863 byl ve slovinské Lublani založen první zahraniční sokolský spolek. Tuto ideu sem přenesli jihoslovanští studenti, kteří studovali v Praze a vstoupili do Tělocvičné jednoty Pražské. Klub pojmenovali *Južni Sokol* a tamní sokolové se zdravili pozdravem „Na zdravuje!“ Spolek se rychle rozrůstal a roku 1865 se mohl pyšnit 229 členy.³¹

Dne 15. listopadu 1865 zasáhla Sokol velmi smutná zpráva, jelikož zemřel jeho první starosta Jindřich Fügner. Lidé se s ním loučili jako s pravým českým vlastencem.

---

²⁵ NOVOTNÝ, s. 9.

²⁶ JANDÁSEK, *Přehledné dějiny sokolstva*, s. 17.

²⁷ NOVOTNÝ, s. 17.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ NOVÁK, s. 8.

³⁰ WAIC, *Byli jsme a budem*, s. 199.

³¹ NOLTE, s. 71.

Jeho ostatky byly vystaveny v jím vybudované tělocvičně, do které po tři dny přicházely zástupy cvičenců, aby mu vzdaly poslední hold. Dne 19. listopadu se konal smuteční průvod, jenž směřoval na Olšanské hřbitovy. Přišla se s ním rozloučit velká řada významných osobností, které nad jeho rakví pronesly proslovy. Eduard Grégr o něm prohlásil: „*Nekonečná láska k vlasti, láska k svobodě. Takový byl Jindřich Fügner. Pokrok k dokonalosti: to jeho byla víra. Svoboda všech světa národů: to jeho byla naděje. Vlast a národ českých: to jeho byla láska. Řím a Atheny neměly občanů šlechtnějších.*“³² Po neočekávané události se musel Sokol vypořádat s dalším problémem. Jelikož Fügner investoval do výstavby tělocvičny veškerý zbytek svého jmění a také se musel zadlužit, hrozilo jí zabavení, protože budova byla jeho majetkem. Z bytu nad ní se musela vystěhovat i vdova Kateřina Fügnerová s dcerou Renátou. Díky včasnému zakročení Tomáše Černého se podařilo zabránit exekuci majetku.³³ Valná hromada spolku poté rozhodla, že tělocvičnu odkoupí za „66 000 zlatých, z čehož činily převzaté dluhy při uzavření koupě 60 909 zlatých“.³⁴ Novým starostou se stal Petr M. Fischer, jenž zasedal v městské radě na Smíchově.³⁵

Koncem šedesátých a začátkem sedmdesátých let 19. století počet sokolských jednot dosáhl čísla 120, ve kterých se sdružovalo 11 000 členů. V této době také narůstala účast tzv. přispívajících údů, jež sice aktivně necvičili, ale dávali najevo svůj souhlas s českým národním hnutím. Členové Sokola se angažovali téměř ve všech politických akcích a stávali se výraznějšími aktéry ve veřejném životě.³⁶

Tyrš se pokoušel sjednotit sokolské jednoty po celé zemi do společné organizace a od roku 1863 se snažil vytvořit Spolek sokolských jednot. Rakouské úřady mu však ustavení společné organizace nedovolily, neboť se obávaly demokratického charakteru spolku. Policii se zdálo, že tělocvik napomáhá branné výchově a trénink v šermu má připravit muže na budoucí službu četníků. Roku 1866 začal Tyrš vydávat sborník *Statisticko-historický přehled jednot sokolských*, který měl pravidelně vycházet jednou ročně v květnu. Tento sborník se stal významným zdrojem informací pro ostatní jednoty, jelikož poskytoval detailní přehled o činnosti pražského Sokola. Díky tomu získávaly jednoty aktuální informace týkající se změn stanov, odměn pro cvičitele, výši

---

³² MÜLLER, Josef, *Úmrtí Fügnerovo*. In: Památník vydaný na oslavu dvacetiletého trvání Tělocvičné jednoty Sokola Pražského, Praha 1883, s. 99.

³³ HAVRÁNKOVÁ, s. 30.

³⁴ WAIC, Marek, *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, Praha 2013, s. 33.

³⁵ NOVOTNÝ, s. 23.

³⁶ WAIC, Marek, *Sokol v české společnosti*. In: WAIC, Marek (ed.), *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu*, Praha 2004, s. 218.

členských příspěvků, plánovaných výletů a dalších relevantních záležitostí.³⁷ Dne 1. ledna 1871 vyšlo první číslo časopisu *Sokol*, v němž Tyrš publikoval své programové prohlášení *Náš úkol, směr a cíl*. Hlavním záměrem tohoto dokumentu je péče o národ na fyzické, duševní a mravní rovině.³⁸ Paralelně s tímto rozvojem sokolského hnutí, jež dosahovalo svého vrcholu, postihla České země politická krize. František Josef I. zamítl tzv. fundamentální články, které měly zajistit rovnoprávné postavení Českého království s Uhry. Politická nestabilita a rozpor mezi staročechy a mladočechy se promítly i do fungování Sokola. Došlo k prudkému poklesu členstva, na venkově sokolské spolky zanikaly nebo se přeměnily na populárnější hasičské sdružení. K úpadku Sokola přispěla i značná hospodářská krize v roce 1873. Počet předplatitelů sokolského periodika rovněž poklesl, a proto bylo vydávání časopisu roku 1876 redakcí pozastaveno.³⁹

Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 19. století došlo ke zlepšení jak hospodářské, tak i politické situace, což vedlo k oživení Sokola. Obnovilo se vydávání časopisu a v roce 1882 se v Praze uskutečnila oslava na počest 20. výročí založení pražského Sokola. Součástí této slavnosti vystoupili sokolové s veřejným cvičením⁴⁰ na Střeleckém ostrově, jež je považováno za první sokolský slet.⁴¹ V roce 1884 zasáhla Sokol další tragická událost. Dne 8. srpna se Miroslav Tyrš, který se v té době nacházel v alpském městě Ötzu, vydal na procházku, ale již se nevrátil. Jeho tělo našli až 21. srpna 1884. Pohřeb s velkou pompou se konal 9. listopadu. Eduard Grégr se loučil se slovy: „*Přeploviti chtěl širý oceán a loď jeho ztroskotala v bouři nepříznivého života na polovici klopotné dráhy. ... Povinností naší však jest pokračovati v ušlechtilém díle jeho*“⁴² Rakev s jeho ostatky byla uložena do hrobky Jindřicha Fügnera.⁴³

Během celé existence Sokola se Tyrš snažil o sjednocení sokolských spolků pod jednotnou organizací. Rakouské úřady však stále nesouhlasily, ale povolily alespoň „*vytváření regionálních sdružení sokolských jednot*“.⁴⁴ Mezi lety 1884 až 1887 tak vzniklo v Českých zemích celkem devět žup, které sdružovaly 110 jednot.⁴⁵ V roce 1888 podala komise novou žádost na schválení stanov pro spolek sokolských žup. Tyto

---

³⁷ HAVRÁNKOVÁ, s. 28–30.

³⁸ NOVOTNÝ, s. 30.

³⁹ WAIC, *Sokol v české společnosti*, s. 218.

⁴⁰ Vystoupilo zde 720 cvičenců.

⁴¹ WAIC, *Sokol v české společnosti*, s. 218–219.

⁴² HAVLÍČEK, Věnceslav, *Miroslav Tyrš*, Praha 1947, s. 37.

⁴³ Tamtéž, s. 36–37.

⁴⁴ WAIC, *Tělovýchova a sport*, s. 60.

⁴⁵ Tamtéž.

stanovy byly nakonec c. k. místodržitelstvím schváleny a 24. března 1889 se podařilo ustanovit ústřední sokolskou organizaci s názvem Česká obec sokolská.⁴⁶ Plzeňská, Podřípská, Tyršova, Pojizerská, Středočeská, Východočeská, Podkrkonošská, Krkonošská, Havlíčkova a Žižkova župa a Sokol pražský se staly zakládajícími župami, které dohromady spojovaly 152 jednot s celkovým počtem 17 599 členy.⁴⁷ Nejvyšším orgánem se stal valný sjezd, jenž mohl rozhodovat o změně stanov. Do čela organizace byli zvoleni Jan Podlipný jako starosta a František Čížek jako náčelník.⁴⁸

Tři měsíce po založení ČOS se sokolové zúčastnili první mezinárodní tělocvičné události ve Francii, jež pořádala Unie francouzských tělocvičných spolků. Účast sokolů byla samozřejmě pečlivě sledována rakouskými úřady, kterým se nezamlouvalo veřejné vystoupení v Paříži. Argumentovaly tím, že stanovy ČOS platí pouze pro tuzemsko a ne v zahraničí. Nakonec souhlasily, aby sokolové vystoupili na akci jednotlivě a pod žádnou oficiální hlavičkou.⁴⁹ V roce 1891 se konal II. všesokolský slet v Královské oboře.⁵⁰ Průběžně se sokolové účastnili výprav do zahraničí a pořádali různé akce. V roce 1895 proběhl III. všesokolský slet, během něhož se uskutečnila národopisná výstava v Praze. O rok později povolily rakouské úřady vznik Svazu československého sokolstva, jenž spojil Českou a Moravskoslezskou obec sokolskou a župu Dolnorakouskou. Organizace zahrnovala 435 jednot a 41 300 členů. Ve stejném roce se konal sjezd Sociálně demokratické strany, který rozhodl o vzniku samostatných Dělnických tělocvičných jednot, čímž došlo k prvnímu rozdělení českého tělocvičného hnutí. Již v novém století, v roce 1901, ČOS pořádala IV. všesokolský slet.⁵¹ O tři roky později výbor Moravskoslezské obce sokolské vydal doporučení všem svým župám, aby se připojily k ČOS. Všechny souhlasily s výjimkou župy Hanácké, která se rozhodla vstoupit do ČOS až v roce 1906.⁵²

Rok 1907 byl ve znamení příprav na V. všesokolský slet. Nepřipravovali se však jen cvičenci, již se zúčastnilo 15 000. V pozoru bylo také pražské policejní ředitelství a místodržitelství, které bedlivě sledovaly národní a slovanské projevy a kontakty ČOS se zahraničními spolky. Zvláště když se objevila zpráva, že chce britský král Eduard VII.

---

⁴⁶ HAVRÁNKOVÁ, s. 50.

⁴⁷ Národní archiv (dále jen NA), fond Československá obec sokolská (1862) 1889–1952 (1955) (dále jen ČOS), karton (dále jen kart.) 1, inventární číslo (dále jen inv. č.) 55, Ustavující sjezd ČOS, zpráva Josefa Scheinera.

⁴⁸ WAIC, *Tělovýchova a sport*, s. 62.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Účastnilo se ho 7 000 sokolů včetně sokolských jednot z USA, Chorvatska, Slovinska a Francie.

⁵¹ WALDAUF, Jan, *Sokol. Malé dějiny, velké myšlenky. 1. díl*, Luhačovice 2007, s. 31–33.

⁵² WAIC, *Tělovýchova a sport*, s. 65.

spojit svůj pobyt v Mariánských Lázních s účastí na sokolském sletu.⁵³ V průběhu let se sokolové samozřejmě účastnili dalších různých tělocvičných závodů, navštěvovali sokolské organizace v jiných zemích a pořádali výlety a zájezdy.⁵⁴ K připomenutí padesátiletého výročí založení sokolské organizace došlo v roce 1912 k uskutečnění již VI. všesokolského sletu na Letné. V průvodu šlo přes 20 000 sokolů a celému programu přihlíželo 300 000 diváků.⁵⁵ Navzdory výslovnému přání císaře Františka Josefa I. ho starosta ČOS Josef Scheiner na slet nepozval a během události zde nebyla zahrána ani rakouská hymna.⁵⁶ Alois Fikar míní, že tento slet „*lze právem považovati za počátek prvního sokolského odboje. Svědčí o tom: a) srdečné sbratřování všech slovanských účastníků sletu, kteří dobře tušili, že se schyluje k světovým událostem, jež budou mít pro slovanské národy v Evropě nedozírný význam, b) nervosita německých i úředních rakouských kruhů a jejich snaha, slet pokud možno znemožniti nebo jeho význam zlehčiti, c) úsudek zahraničního tisku, který správně rozpoznal veliký politický význam sletových událostí*“.⁵⁷ Zahraniční novináři v sokolech viděli dobře organizované vojsko.⁵⁸ V předvečer první světové války uspořádali sokolové regionální slet v Brně. Bohužel na hlavní sletový den, dne 28. června, došlo k atentátu na následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este v Sarajevu. Po zjištění této skutečnosti organizátoři slet okamžitě ukončili.⁵⁹

Vedení ČOS tušilo, že vypukne-li válka, ocitne se Sokol ve velmi obtížné situaci. Organizace se totiž ztotožňovala se slovanskými ideami a zároveň měla dobré vztahy s ruskými, srbskými i francouzskými gymnasty, tedy s možnými protivníky Rakousko-Uherska. Současně starosta ČOS Scheiner udržoval blízké vztahy s Tomášem Garriguem Masarykem. V důsledku těchto okolností byla ČOS ze strany rakouských úřadů vnímána podezřele.⁶⁰

Bylo jasné, že aby Sokol dále fungoval, musí zachovat loajalitu k Rakousko-Uhersku. Z tohoto důvodu se vedení ČOS obrátilo na c. k. místodržitelství v Praze s výrokem, že „*považujeme za vlasteneckou povinnost přispěti dle sil svých, pokud nám*

---

⁵³ WAIC, *Byli jsme a budem*, s. 204.

⁵⁴ Z mezinárodních závodů se můžou zmínit například závody v Lucemburku (1909) nebo v Londýně (1910). Organizovaly se zájezdy do Chicaga (1909), Bělehradu, Sofie, Krakova (všechny 1910) a také po tuzemsku (Prostějov, Kroměříž, Kutná Hora, atd.).

⁵⁵ WAIC, Marek, *Sokolské hnutí od vzniku České obce sokolské do konce první světové války*. In: WAIC, Marek (ed.), *Sokol v české společnosti 1862–1938*, Praha 1996, s. 89.

⁵⁶ WALDAUF, s. 35–36.

⁵⁷ FIKAR, Alois, *Stručné dějiny sokolstva. Část třetí 1912–1941*, Praha 1948, s. 9–10.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ WALDAUF, s. 37.

⁶⁰ WAIC, *Sokol v české společnosti*, s. 224.

po odchodu členstva našeho do řad vojenských zbývají, ke zmírnění nastalých trudných poměrů“.⁶¹ Navrhli zřízení pomocných oddílů, které by poskytovaly pomoc rodinám, jejichž živitelé museli narukovat do vojenské služby. Zdravotní sokolský odbor vyzýval lékaře, aby zdarma poskytovali ošetrovatelskou péči těm rodinám, jež by ji potřebovaly. Kromě toho nabídli sokolské tělocvičny k využití vojenských nemocnic a ošetřování raněných.⁶² Sokolský odboj naproti tomu bujel, v říjnu 1914 bylo zatčeno několik sokolů v Jičíně. Někdo je falešně obvinil, že poskytují vojákům, členům jednoty, sokolské legitimace psané v ruštině, jež měly sloužit k tomu, aby se s nimi v ruském zajetí zacházelo lépe. Někteří sokolové si skutečně nechávali své členské legitimace.⁶³ Dne 1. srpna 1914 ve Francii utvořili zběhlí či zajatí vojáci první československou vojenskou rotu s názvem Nazdar, na jejímž vzniku se podíleli i čeští sokolové v Paříži. V téže době se čeští rodáci v Rusku také zapojili do aktivit a zformovali jednotku známou jako Česká družina.⁶⁴ Ve stínu tohoto dění působil starosta Scheiner v tajné organizaci *MAFFIE*⁶⁵ a v roce 1915 byl zatčen.⁶⁶ I přes to, že ho rakouské úřady později propustily a odešel z veřejného života, „c. k. ministerstvo vnitra nařídilo výnosem ze dne 24. listopadu 1915 čís. 25037 M. I. na základě § 24 a 25 odst. I. zákona ze dne 15. listopadu 1867, čís. 134 ř. z. rozpuštění spolku Česká obec sokolská se sídlem v Praze“.⁶⁷ Důvody, které uvedlo, jsou následující: předválečné kontakty s cizinou, bratrské smýšlení s Ruskem a Srbskem a sokolské spolky v USA provozovaly nepřátelskou propagandu vůči Rakousko-Uhersku.⁶⁸

---

⁶¹ WAIC, *Sokolské hnutí od vzniku České obce sokolské*, s. 93.

⁶² STACHOVÁ, Milena, *Sokol Brno 1862–1938. Dějiny elitní moravské jednoty*, Brno 2020, s. 77.

⁶³ FIKAR, s. 23.

⁶⁴ BURIAN, Michal, *Sokol a vznik samostatného státu*. In: KUBÍN, Zdeněk (ed.), 100 let republiky a XVI. všesokolský slet, Praha 2018, s. 20.

⁶⁵ Čeští politici, kteří podporovali Tomáše Garrigua Masaryka a jeho činnost v zahraničí. Jádrem nejužšího vedení tvořili Edvard Beneš, Karel Kramář, Alois Rašín, Přemysl Šámal a Josef Scheiner. Beneš musel v září 1915 emigrovat, a proto se zapojil do činnosti zahraničního odboje. V listopadu téhož roku členové zahraničního odboje založili Český komitét zahraniční, který ve svém programovém prohlášení zdůraznil: „*Usilujeme o samostatný československý stát...*“. Postupně se zahraniční odboj snažil získat podporu co největšího počtu krajanských spolků a přimět je k aktivnímu zapojení do odbojových aktivit. Tato snaha o zapojení organizací měla klíčový význam pro posílení odbojových aktivit a prosazení myšlenky samostatného československého státu. Tamtéž, s. 22.

⁶⁶ NOLTE, s. 179.

⁶⁷ Národní muzeum (dále jen NM), Archiv dějiny tělesné výchovy a sportu (dále jen ATVS), fond Sokol, kart. 5, inv. č. 112, Rozpuštění České obce sokolské.

⁶⁸ Zároveň s rozpuštěním ČOS bylo zastaveno vydávání jejího úředního orgánu, čtrnáctideníku *Věstníku sokolského*. Tamtéž.

2.1 Miroslav Tyrš

Již od útlého věku odepřel osud Miroslavu Tyršovi bezstarostné dětství. Narodil se 17. září 1832 na děčínském zámku jako Friedrich Emanuel Tirsch otci Janu Vincencovi Tirschovi, zámeckému lékaři u hraběte Františka Antonína Thuna, a matce Vincencii, rozené Kirschbaumové. V jeho čtyřech letech se celá rodina přestěhovala do Vídně k matčinu bratrovi Emanuelu Kirschbaumovi, kde otec v nedožitých 36 letech podlehl tuberkulóze. Matka se se synem uchýlila do Karlových Varů pravděpodobně kvůli léčbě stejné nemoci. Později se přestěhovali k dalšímu z matčiných bratrů Bedřichu Kirschbaumovi na panství barona Bedřicha Neupaura ve Vruticích na Mladoboleslavsku, kde Bedřich pracoval jako hospodář. Roku 1838 zemřela i jeho matka a Friedrich v pouhých šesti letech osiřel.⁶⁹ Ujal se ho strýc Bedřich a zajistil mu docházku do obecné školy ve Vtelně. Po dvou letech se přestěhovali do Nového Stránova, kde se o jeho vzdělání staral místní farář. V devíti letech ho strýc poslal do Prahy za dalším strýcem Antonínem Kirschbaumem, aby mu zařídil kvalitnější vzdělání. Po absolvování triviální školy u Maltézů nastoupil v roce 1842 na malostranské gymnázium. Studium na tomto gymnáziu ho hluboce ovlivnilo. Seznámil se zde s antikou, jež na něj silně zapůsobila, a na doporučení lékaře se začal věnovat tělesné výchově, zpočátku jen na krátkou dobu. V roce 1848 přešel na staroměstské gymnázium, které se hlásilo k vlasteneckým ideálům. Zde úspěšně dokončil studium složením maturitní zkoušky, a to i z nepovinného českého jazyka.⁷⁰

Již na konci gymnaziálních studií se Tyrš pustil do postupné úpravy svého jména, která ho dovedla k jeho konečné počestné podobě. I když maturoval ještě jako Friedrich Tirsch, na právnickou fakultu se v listopadu 1850 zapsal jako Friedrich Tirš. I po založení Tělocvičné jednoty pražské ještě po určitou dobu používal verzi svého příjmení s měkkým i, od roku 1865 však ustálil finální podobu – Miroslav Tyrš. Po gymnáziu se na radu lékaře opět vrátil ke cvičení a začal navštěvovat tělocvičný ústav Jana Malypetra.⁷¹

Pod tlakem rodiny se Tyrš zapsal na právnickou fakultu, ale již po roce ji opustil a přešel na fakultu filozofickou, jelikož ho studium práv nenaplnovalo. Po dokončení studií na vysoké škole se věnoval výuce fyziky na dívčí škole, kterou vedla jeho sestřenice Jenny Kirschbaumová. Zároveň zastával funkci cvičitele ve Schmidově

---

⁶⁹ WAIC, *Tělovýchova a sport*, s. 48.

⁷⁰ HAVLÍČEK, s. 6–7.

⁷¹ WAIC, *Tělovýchova a sport*, s. 48.

soukromém tělocvičném ústavu, kam se přesunul po třech letech cvičení v Malypetrově tělocvičně. Nedostatečný výdělek z těchto profesí ho donutil přijmout pozici soukromého učitele v Novém Jáchymově, kde strávil následující čtyři roky. V roce 1861 se vrátil do Prahy a stal se opět cvičitelem v Malypetrově ústavu. Ve stejném období oslovil Jindřicha Fügnera⁷² a Eduarda Grégra s myšlenkou na založení nového tělocvičného spolku.⁷³ I když ho v první polovině šedesátých let 19. století plně zaměstnávala práce v pražském Sokole, v březnu 1864 se mu podařilo dokončit dílo s názvem *Historický úvod do filozofie Artura Schopenhauera*. Kromě práce v Sokole se aktivně podílel na činnosti dalších spolků, například Měšťanské a Umělecké besedy a dokonce mu Češi vyjádřili důvěru zvolením do říšské rady. Koncem roku 1869 se u něj poprvé objevily zdravotní problémy. Trápily ho bolesti svalů, nespavost a ztráta chuti k jídlu. Aby se zotavil, vyhledával klid v sanatoriích, kupříkladu v sanatoriu Theodora Hahna ve švýcarském Waidu na břehu Bodamského jezera. Z tohoto pobytu se na podzim 1870 vrátil s napsanou statí s názvem *Náš úkol, směr a cíl*. V roce 1872 se Miroslav Tyrš oženil s Renátou Fügnerovou, sedmnáctiletou dcerou svého zesnulého přítele. Jejich manželství však zůstalo bezdětné.⁷⁴

Ačkoliv se Miroslav Tyrš celý život plně věnoval Sokolu, v srdci mu doutnala touha po akademické dráze. Od konce šedesátých let se ponořil do studia antiky, dějin výtvarného umění a estetiky. Tato vášeň ho dovedla až na pedagogické pole, kde od roku 1882 působil jako docent na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze. O rok později, 23. prosince, mu ministerstvo kultury a vyučování udělilo titul mimořádného profesora dějin umění pod podmínkou, že rezignuje na post náčelníka v Sokole. V té době byl již v této organizaci velice respektovanou osobou. Získání titulu vysokoškolského profesora pro něj představovalo významný krok ve společenském postavení a zajištění stabilního živobytí. Tyrš se tak ocitl před obtížným rozhodnutím, ale zdá se, že příliš neváhal.⁷⁵

Po náročném roce plném hektických událostí a zhoršujícími se zdravotními potížemi, které negativně ovlivňovaly jeho psychiku, se rozhodl pro klidný letní odpočinek

---

⁷² Seznámení Tyrše s Jindřichem Fügnerem se odehrálo na Křivoklátě, kam Fügner jezdil s rodinou na letní dovolenou.

⁷³ SCHEINER, Josef, *Miroslav Tyrš. Stručný nástin života a působení jeho*, Praha 1884, s. 9.

⁷⁴ WAIC, *Tělovýchova a sport*, s. 50–51.

⁷⁵ DVORÁKOVÁ, Zora, *Miroslav Tyrš. Prohry a vítězství*, Praha 1989, s. 193–203.

ve švýcarském Ötzu. Dne 8. srpna 1884 se vydal na oblíbenou túru do hor, ze které se již nevrátil. Jeho tělo bylo nalezeno až 21. srpna 1884.⁷⁶

2.2 Jindřich Fügner

Jindřich Fügner přišel na svět 12. září 1822 do rodiny obchodníka Petra Fügnera a Františky, rozené Schmidtové. Křestní jméno Heinrich, které mu rodiče dali po narození, ukazuje na Fügnerovy německé kořeny. Jeho otec, původně skromný obchodník, se vypracoval na prosperujícího velkoobchodníka a dosáhl značného jmění i společenského postavení. V roce 1840 se rodina přestěhovala do domu na Senovážném náměstí v Praze, který Jindřichův otec zakoupil. Po absolvování hlavní školy u Piaristů nastoupil Jindřich v roce 1832 na novoměstské gymnázium, studium však nedokončil a v patnácti letech se vrhl do kupeckého učení do Bachhaüblova obchodu.⁷⁷ Po vyučení se na přání otce vydal do Terstu, aby se zdokonalil v obchodním řemesle. Pobyt v Terstu ho hluboce ovlivnil. Naučil se italsky a v rozhovorech s revolucionáři se u něj vyvíjel kritický pohled na rakouskou monarchii a touha po společenských změnách. Když se vrátil z Terstu, zúročil své zkušenosti v otcově velkoobchodě a brzy se stal nepostradatelnou součástí rodinného podniku. V roce 1850 se osamostatnil, a když mu bylo třicet let, začal uvažovat o založení vlastní rodiny. Za svou manželku si zvolil Kateřinu Tureckou, s níž se 10. září 1853 oženil. O rok později se jim narodila dcera Renáta. V roce 1855 se stal vedoucím pražské pobočky pojišťovny *Nuova societa diassicurarioni in Trieste*. Díky jeho pílí a obchodnímu umu povýšil pobočku během pěti let na nejúspěšnější pojišťovací ústav v Praze.⁷⁸

V kontextu Jindřichova profesního i osobního života vyvstává otázka, co přinutilo prosperujícího podnikatele, jehož kořeny a většina aktivit byly spjaty s prostředím pražských Němců, k tomu, aby se ujal vedení ryze českého nacionálního spolku. Ačkoliv hovořil německy, necítil se být Němcem. Na Renátin dotaz ohledně jeho národnosti v mládí odpověděl: „*Nikoliv holčičko, nebyl jsem Němcem, byl jsem Pražanem, německy mluvícím Pražanem*“.⁷⁹ V Praze, poznamenané rostoucím nacionalismem po roce 1848, se aktivně zapojil do spolkového života založeného na národních principech. Seznámení s Tyršem a angažmá v loterii pro Sbor památky Havlíčkovy ho poznamenaly natolik, že se v letech 1861–1862 rozhodl pro změnu

---

⁷⁶ REITMAYER, Ladislav, *Miroslav Tyrš a jeho místo v dějinách české pedagogiky*, Praha 1989, s. 20.

⁷⁷ HAVLÍČEK, Věnceslav, *Jindřich Fügner*, Praha 1948, s. 6–7.

⁷⁸ WAIC, *Tělovýchova a sport*, s. 28–29.

⁷⁹ TYRŠOVÁ, Renáta, *Jindřich Fügner. Paměti a vzpomínky na mého otce. Díl první*, Praha 1924, s. 18.

jména na Jindřich. Po skončení loterie se Fügnerovi stali vítanými hosty u Riegrů, Taxisů a Braunerových, kde se setkávali s významnými osobnostmi tehdejšího společenského a kulturního života. Život Fügnerovy rodiny však velmi brzy zasáhla tragédie. Dne 15. listopadu 1865 ve svých 43 letech Jindřich zemřel.⁸⁰

---

⁸⁰ WAIC, *Tělovýchova a sport*, s. 31.

3 Od vzniku Československa do Mnichova 1938

Samotné rozpuštění ČOS v roce 1915 neznamenal zrušení sokolských žup a jednot, jelikož byly tyto organizace samostatné právní subjekty a pro jejich zánik by potřebovalo c. k. ministerstvo vnitra vytvořit samostatný výnos. Během války překvapivě pokračoval v pravidelném vydávání časopis *Sokol*, který publikovala jednota Sokol pražský. Díky tomuto časopisu se podařilo udržet jednoty v chodu, neboť vedení rozpuštěné obce skrze něj koordinovalo společné aktivity. V úvodním článku časopisu *Sokol*, který vyšel v lednu 1918, s názvem „Do doby příští“, předpověděl Josef Scheiner blížící se konec války.⁸¹ V tomto článku se věnoval převratům v existujících systémech a vzájemného soužití, což naznačovalo nadcházející změny. Totéž dokazuje i fakt, že členové předsednictva, přesvědčení o blízkém rozpadu monarchie, svolali na 25. března 1918 do Prahy delegáty všech žup s cílem urychlit přípravy na obnovení ČOS.⁸²

3.1 Struktura ČOS

Dne 2. prosince 1918 vydalo předsednictvo ČOS výzvu určenou sokolům, aby oživilí veškeré činnosti sokolské organizace. Nejprve požádali příslušné úřady o zrušení prohlášení o rozpuštění ČOS z listopadu 1915. Následně předsednictvo vyzvalo sokolské funkcionáře, aby co nejrychleji obnovili jednoty a pečlivě vybírali nové členy.⁸³ Sokolství se stalo přitažlivým i pro jedince, kteří například spolupracovali s rakouskými úřady nebo se angažovali na černém trhu. Tito lidé mohli ohrozit integritu sokolského hnutí. Z tohoto důvodu se předsednictvo ČOS rozhodlo zpřísnit podmínky⁸⁴ pro přijímání nových členů.⁸⁵

I po skončení první světové války byl valný sjezd nejvyšším orgánem ČOS, který měl za úkol řešit nejdůležitější organizační záležitosti a stanovovat základní politický a ideologický směr. Nicméně v organizaci Sokola neměl stabilní postavení, neboť se mezi světovými válkami konal pouze dvakrát.⁸⁶ Nejvýše postaveným stálým orgánem ČOS zůstal výbor složený z členů předsednictva a delegátů žup.

---

⁸¹ WAIC, Marek, *Sokol ve společenském životě I. republiky a jeho vůdčí úloha v československé tělovýchově*. In: WAIC, Marek (ed.), *Sokol, jeho vznik, vývoj a význam*, Praha 1998, s. 15.

⁸² DOLANSKÝ, Julius, *Sto deset let Sokola 1862–1972*, Praha 1973, s. 58.

⁸³ WAIC, Marek, *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*, Praha 2018, s. 56.

⁸⁴ Například byla přijata půlroční zkušební doba, povinná účast na cvičeních a přednáškách o sokolských ideách pro nové členy.

⁸⁵ PROVAZNÍKOVÁ, Marie, *To byl Sokol*, Mnichov 1988, s. 61.

⁸⁶ Valný sjezd se konal v roce 1920 a 1924.

Předsednictvo⁸⁷, které členové volili na výborových schůzích, bylo pověřeno každodenním řízením ČOS. Na těchto schůzích dále projednávali a schvalovali zprávy o ekonomickém hospodaření spolku, měli možnost upravovat stanovy apod. Cvičitelé sbory mužů a žen, jež obstarávaly vlastní tělovýchovnou aktivitu, se scházely dvakrát do roka a volily z vlastních řad náčelnictvo. Vzdělávací činnost koordinoval vzdělávací sbor pod vedením předsednictva. Hlavním pilířem vzdělávacích aktivit byla správa knihoven, archivů a sokolských publikací, v čele s časopisy *Sokol* a *Věstník sokolský*. Podobnou strukturu měly rovněž župy a jednoty. ČOS zahrnovala také Rakouskou a Zahraniční župu, která sdružovala 30 jednot z jedenácti států. Českoslovenští sokolové též řídili Svaz slovanského sokolstva.⁸⁸ Na první schůzi výboru dne 2. února 1919 se po hlasování stal starostou zkušený Josef Scheiner se ziskem 84 hlasů z možných 88, náčelníkem byl zvolen Jindřich Vaníček⁸⁹ a náčelnicí Milada Malá.⁹⁰

Touha po členství v Sokole se rovněž i na Slovensku šířila bleskovou rychlostí. Jak v té části společnosti, která chtěla již dávno před první světovou válkou do Sokola vstoupit, tak i v té druhé části, jež nechtěla mít nic společného s represivním maďarským režimem.⁹¹ Již brzy po převratu 4. listopadu 1918 byla založena první jednotka ve Skalici, následovaná dalšími pěti. V průběhu ledna roku 1919 vzniklo sedm jednot a v únoru se počet sokolských jednot zvýšil na 39, které se na jaře téhož roku spojily a vytvořily první slovenskou župu, jež nesla název po prvním československém prezidentovi Masarykovi a sídlila v Bratislavě.⁹² Vavro Šrobár se stal jejím prvním starostou a Samuel Zoch náčelníkem. Ke konci roku 1919 existovalo v rámci Slovenska celkem šest sokolských žup⁹³, jež sdružovaly 71 jednot.⁹⁴

Jak Sokol stoupal na popularitě, dokazují následující čísla. Celková členská základna v roce 1913 čítala 194 322 členů, dva roky po válce se počet všech členů zvedl

---

⁸⁷ V předsednictvu se scházeli starosta, čtyři náměstci starosty, náčelník, náčelnice, vzdělavatel a dalších 28 členů. WAIC, *Tělesná výchova a sport*, s. 60.

⁸⁸ KÖSSL, Jiří, ŠTUMBAUER, Jan, WAIC, Marek, *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*, Praha 2000, s. 126–127.

⁸⁹ Získal 87 hlasů, Milada Malá taktéž.

⁹⁰ Zápisy výboru ČOS, cvičitelských sborů ČOS, mužů a žen a župních vzdělavatelů r. 1919, Praha 1919, s. 25.

⁹¹ PROVAZNÍKOVÁ, s. 57.

⁹² RUFFINI, Monika, SIVULKA, Juraj, *Die historische Entwicklung der Sokolbewegung in Böhmen und Mähren im 19. und in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts in Bezug das deutsche Turnen*, Bremen 2005, Dissertation, Universität Bremen, s. 145.

⁹³ Již zmíněná Masarykova, dále Povážská, Nitranská, Podtatranská, Pohronecká a Východoslovenská župa. PROVAZNÍKOVÁ, s. 58–59.

⁹⁴ WALDAUF, s. 47.

na 562 651 a roku 1937 dosáhl 818 188.⁹⁵ Tento trend doprovází také vysoký počet necvičících členů, který přetrvával po celou dobu existence Sokola. V roce 1913 to bylo 93 730 necvičících mužů a žen, zatímco v roce 1920 jejich počet narostl na 248 145.⁹⁶ Tito necvičící členové se zapojovali do organizační činnosti sokolských jednot a také se angažovali v jejich dalších společenských a kulturních akcích. Členstvím především vyjadřovali svůj patriotismus a potvrzovali ideály, které Sokol reprezentoval. Naopak dorostenci, dorostenkyně, žáci i žákyně museli povinně a pravidelně cvičit.⁹⁷

Díky skvělému materiálnímu zázemí se Sokol mohl rozvíjet rychlejším tempem než jiné tělovýchovné organizace. Roční hospodaření ČOS se obvykle pohybovalo v rozmezí 1 až 2 milionů korun, přičemž i v období hospodářské krize na X. všesokolském sletu dosáhlo zisku přibližně ve výši 10,5 milionu korun. Sokolské jednoty získávaly prostředky primárně z členských poplatků, které se v jednotlivých oddílech pohybovaly v rozmezí 10 až 70 korun na člena za rok. Další peníze dostávaly buď sponzorským darem od jednotlivců a firem nebo ziskem z vlastního podnikání.⁹⁸

3.2 Sokolská mobilizace a obrana státu

Významného dne 28. října 1918 oznámil pražský Národní výbor historické prohlášení „*Lide československý!*“.⁹⁹ Na starostovi ČOS Scheinerovi bylo vydat provolání, které směřovalo ke členům Sokola a vyzývalo je k podpoře nově vznikajícího československého státu a aktivní účasti na jeho budování. „*Dne 29. listopadu neblahého roku 1915 zničen byl zlovůlí tehdejší vlády náš pracně zbudovaný stan, naše Česká obec sokolská. Činem tím měly být naše řady rozmetány a naše dílo pochováno. Než úmysl ten se nezdařil! Stojíme na prahu nových dějin! Nuž, bratří, vynášíme svůj starý prapor, zdvíháme jej nad našimi hlavami a voláme rozptýlené houfce sokolské pod jeho jasné barvy. Zahajujeme znovu činnost České obce sokolské, jejíž služby posvěcujeme zdaru a prospěchu všeho národa československého.*“¹⁰⁰ Vedení ČOS si uvědomovalo, že budování nového státu bude vyžadovat upevnění politické moci a řešení nedostatku ozbrojených sil a četnictva. Proto se rozhodlo, že musí přispět k vyřešení této situace a na krátkou, ale klíčovou dobu, nahradit tyto mocenské složky. Sokol disponoval dobře fungující a hierarchicky uspořádanou organizační strukturou, která zahrnovala území

⁹⁵ WAIC, *Tělesná výchova a sport*, s. 59.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ Tamtéž, s. 59–60.

⁹⁸ KÖSSL, *Vybrané kapitoly*, s. 127.

⁹⁹ Provolání „*Lide československý!*“. In: Národní archiv [online], [cit. 2024-03-04]. Dostupné z: <https://test.nacr.cz/wp-content/uploads/2021/03/labyrinth-1918-Lide-ceskoslovensky.pdf>.

¹⁰⁰ FIKAR, s. 33.

Čech i Moravy. Zároveň působil jako spolehlivá síla díky disciplíně početného členstva a podpoře veřejnosti. Již zmíněného 28. října vedení ČOS rozhodlo o ustavení tzv. Národních stráží pod vedením náčelníka Jindřicha Vaníčka, ve kterých působili také členové Svazu dělnických tělovýchovných jednot (dále jen Svaz DTJ) a skauti.¹⁰¹ Příslušníci Národních stráží sehráli klíčovou roli v procesu odzbrojení německých a rakouských jednotek. Vedle toho byli pověřeni ochranou skladů potravin, zboží a surovin, stejně jako dalších strategických míst a budov. V náročných prvních dnech po převratu se Národní stráže podílely na udržení pořádku a zabránily chaotickým situacím a rabování.¹⁰² Je důležité zdůraznit, že věnovaly pozornost i ochranně kulturních objektů. Převzaly dohled nad zámky, knihovny, archivy a dalšími institucemi,¹⁰³ aby zabránily jakémukoli poškození kulturního dědictví nebo vývozu vzácných uměleckých předmětů ze země.¹⁰⁴ Mezi sokolskými aktivitami se objevily i ty zvláště nevšední. Například dva sokolové z ústředí Národní strážie se pod vedením bratra Miroslava Krčka koncem listopadu 1918 ujali úkolu ochránit osm cenných balíků v hodnotě 20 milionů korun v pobočce Rakousko-uherské banky v Brně.¹⁰⁵

Národní strážie, které sehrály důležitou úlohu v počáteční fázi vzniku nového státu, ukončily svoji činnost již 9. prosince 1918, aby mohly přenechat roli ochránce formující se policii a armádě. Přestože jejich existence byla krátká, vysloužily si uznání od předsedy vlády Karla Kramáře: „*Presidium ministerské rady vzdává Národní strážie díky za vše, co podivuhodně pro stát náš vlastní vykonala a prosí náčelníka, aby tento projev náš přijal a tlumočil dále všem svým druhům.*“¹⁰⁶ Následně ministr obrany Václav Klofáč jmenoval Jindřicha Vaníčka „*náčelníkem druhého odboru československého ministerstva Národní Obrany (odbor pro tělesnou výchovu národa)*“.¹⁰⁷ Ještě větší uznání dostali členové od předsedy Národního shromáždění Františka Tomáška, který je žádal, „*aby se ujali pořadatelsví společně se Svazem DTJ*

---

¹⁰¹ WAIC, *Sokol v české společnosti*, s. 225.

¹⁰² DVOŘÁKOVÁ, Zora, *T. G. Masaryk. Sokol a dnešek*, Praha 1991, s. 36

¹⁰³ Sokolům z Prahy 4 připadl úkol, který byl zvláště významný. Druhý den po vyhlášení československého státu se 26 sokolů ujalo kontroly nad Pražským hradem. LASOVSKÁ, Františka, *Sokolstvo za války a převratu*, Praha 1928, s. 32.

¹⁰⁴ WAIC, Marek, *Sokolská obec od vzniku Československa do Mnichovského diktátu*. In: WAIC, Marek (ed.), *Sokol v české společnosti 1862–1938*, Praha 1996, s. 105.

¹⁰⁵ NA, f. ČOS, kart. 192, inv. č. 948, Generální ředitelství pošt a telegrafů.

¹⁰⁶ NM, ATVS, f. Sokol, kart. 5, inv. č. 119, Presidium ministerské rady 19. 12. 1918.

¹⁰⁷ NM, ATVS, f. Sokol, kart. 5, inv. č. 122, Jindřich Vaníček. Jmenování do funkce na MNO 13. 12. 1918.

*také ještě ve schůzi, ve které bude prezident Československé republiky Dr. Masaryk při příjezdu svém, ... konati slib dle zatímní ústavy“.*¹⁰⁸

Touha po upevnění moci nově vzniklého státu vedla sokoly k tomu, aby se již v polovině listopadu 1918 spojili se členy Svazu DTJ a Svazu studentů a započali s budováním dobrovolnických sborů. Tyto sbory byly sice početně menší než Národní stráž, avšak získaly jasnější právní vymezení. Odlišovaly se také tím, že fungovaly delší dobu a svým výcvikem a organizací připomínaly pravidelné vojenské jednotky.¹⁰⁹ Dne 6. listopadu 1918 proběhla porada v tajemnickém úřadě ČOS, která rozhodla o zřízení I. pluku Stráže svobody. Rudolf Bílek se ujal velení pluku, zatímco velení nad prapory převzali Bohumil Němec, Vladimír Müller a Agathon Heller. Po provedených odvozech a lékařských prohlídkách byl tento pluk ustanoven 22. listopadu 1918 v Praze. Z Českých Budějovic, kde se zformoval II. pluk Stráže svobody, se síť pluků rozšířila do Brna, kde vznikl III. pluk, a v únoru 1919 se do ní zapojila i Plzeň s IV. plukem.¹¹⁰

Kromě pluků Stráže svobody budovala ČOS síť sokolských branných čet, jež měly sloužit jako milice. Každá jednotka dostala za úkol jejich vytvoření. Náčelník ČOS Vaníček rozeslal rozkaz k sestavování čet do jednotlivých žup s následujícím zněním: *„Milý bratře náčelníku! Poměry dnešní nasvědčují tomu, že nejdražší statek, který jsme si vybojovali, budeme musiti proti svým hájiti. Nezbyvá, než abys neprodleně svolal náčelníky jednot v župě sdružené a jim uložil: V každé jednotě budiž sestavena branná četa, která se podrobí ihned výcviku se zbraní; instruktora naleznete jistě v členstvu, vrátivším se z pole. Necht' se seznámí s předpisy ve strážní službě a v případě potřeby ať spolupůsobí v obci při hlídkách, prováděných orgány, jimž péče o veřejný pořádek je svěřena. Věc bude organisována tak, aby v případě potřeby toto mužstvo na povel v jednom místě mohlo býti shromážděno (k tomu budiž zjednána služba cyklistická a zpravodajská), postarejte se o velitele (u čet náčelník jednoty, u celku náčelník župy). Do cvičení dejte se ihned!“*¹¹¹ Dále v rozkazu zaznělo, že by měli tuto záležitost chápat jako součást rozšíření cvičebního programu a neupoutávat na ni veřejnou pozornost.¹¹² Do těchto formací mohli být přijati pouze jedinci, kteří nebyli aktivní ve vojenské

¹⁰⁸ NA, f. ČOS, kart. 191, inv. č. 944, František Tomášek 12. 12. 1918.

¹⁰⁹ WAIC, *Sokolská obec od vzniku Československa*, s. 107.

¹¹⁰ RYŠAVÝ, Jaroslav, *Kronika I. pluku Stráže Svobody*, Praha 1938, s. 13–18.

¹¹¹ NM, ATVS, f. Sokol, kart. 5, inv. č. 122, Jindřich Vaníček. Rozkaz ze dne 8. 1. 1919.

¹¹² Tamtéž.

službě. Otázka, nakolik se podařilo naplnit pokyn náčelníka ČOS ohledně branných čet, zůstává nezodpovězena z důvodu jejich minimálního nasazení.¹¹³

Klíčovou roli při upevňování státní moci sehrály pluky Stráže svobody, jejichž hlavní povinností byla strážní a pořádková služba. Příslušníci I. pluku například zasáhli při udržení pořádku během srážek mezi Čechy a Němci a při pokusu o demolici Německého domu dne 1. prosince 1918 v Praze. Druhý a třetí pluk se pak aktivně zapojil do bojů během sedmidenního konfliktu o Těšínsko.¹¹⁴ Největší obtíže s ochranou republiky se vyskytovaly na Slovensku. Dne 2. února 1919 obdržel starosta ČOS Scheiner telegram z Bratislavy, který obsahoval následující sdělení: „*Důvěrné. Žádáme z Prahy 500 sokolů do Bratislavy na útraty vlády kvůli pořádku a na uvítání slovenské vlády v Bratislavě na den 4. února t. r. Potraviny, jakož i koně pro jízdní sokolstvo budou připraveny. Vyrozuměte Kolín, Pardubice, Českou Třebovou a Brno, aby celkem 2 000 Sokolů se dostavilo. Župan Zoch*“.¹¹⁵ Vedení ČOS požadavku vyhovělo a již 3. února večer pod vedením Vaníčka odcestovalo 2 480 sokolů.¹¹⁶ Sokolové byli na Slovensku přítomni, jelikož zaměstnanci maďarské a německé národnosti pracující na železnicích a jiných podnicích prováděli sabotáž a pasivní odpor.¹¹⁷ Tito členové Sokola zabránili připravené stávce, koordinovali provoz vlaků a zabezpečili hladký přesun Šrobárovy vlády ze Žiliny do Bratislavy, jak uvedl sám Šrobár.¹¹⁸

Spor o hranice republiky však pokračoval. Maďarská republika rad, ustavená 21. března 1919, usilovala o získání Slovenska. Postup Československé armády za demarkační tzv. Pichonovu linii vytyčenou státy Dohody umožnil Maďarské republice rad příležitost k protiútoky, což vedlo k eskalaci celého konfliktu. Maďarské jednotky zaútočily 30. května a postupně obsadily značnou část území včetně Košic, Prešova a Nových Zámků. Převážně v této oblasti se podařilo konstituovat 16. června Slovenskou republiku rad.¹¹⁹ Muselo dojít ke změně vedení Československé armády na Slovensku, a proto 1. června převzal velení francouzský generál Eugène Mittelhauser. Bylo potřeba posílit armádní jednotky, neboť se generál chystal nařídit ofenzivní akci. Dne 3. června obdržel Vaníček od jednatele Masarykovy sokolské župy neodkladnou

---

¹¹³ WAIC, Marek, *Tělesná výchova a sport*, s. 46.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ FIKAR, s. 37.

¹¹⁶ KOUKAL, Pavel, *Sokolové u zrodu Masarykovy republiky*, Duchcov 2008, s. 32.

¹¹⁷ FIKAR, s. 37–38.

¹¹⁸ PERÚTKA, Jaromír, *Dejiny telesnej výchovy a športu na Slovensku*, Bratislava 1980, s. 46.

¹¹⁹ *Válka o Slovensko v roce 1919*. In: Vojenský Historický ústav Praha [online], [cit. 2024-03-09]. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/valka-o-slovensko-v-roce-1919/>.

žádost o pomoc.¹²⁰ Z tohoto důvodu společně se starostou ČOS zveřejnili výzvu ve *Věstníku sokolském*: „Bratří Sokolové – vojáci! Slovensko ohroženo volá k nám o pomoc. Jde především o nahrazení posádek z měst slovenských do pole zvaných. Udeřila hodina, kdy jest nám osvědčiti vážnost a opravdovost našich snah. Voláme všechny bratry vojáky dosud nesloužící do zbraně na pomoc strádajícím bratrům. Dostavte se bez odkladu do tajemnického a přihlašte se k službě branné pro nejbližší krátkou dobu.“¹²¹ Dva dny poté, dne 5. června, vyrazil první sokolský oddíl¹²² na Slovensko. S narůstající tíživou situací se v tentýž den konala schůze předsednictva ČOS spolu s vedením cvičitelského sboru mužů a náčelníků pražských jednot. Na této schůzi jednomyslně rozhodly o povinných odvozech sokolského členstva, jež měly být uskutečněny nejpozději do 20. června a zahrnovaly muže ve věku od 20 do 50 let včetně, kteří nebyli povoláni do řad pravidelné armády. V případě potřeby povolání branců k vojenské službě se braly v potaz jednotlivé ročníky s upřednostňováním dobrovolníků.¹²³ K vypsáním odvodům se dostavilo přibližně 86 000 sokolů, přičemž je odvodová komise rozdělila do tří zdravotních kategorií. Do kategorie „A“ zahrnující muže schopné plnit služby zařadila 35 000 branců, dalších 32 000 do kategorie „B“ pro službu v zázemí a 19 000 sokolů klasifikovala jako neschopné služby se zbraní.¹²⁴ Kvůli první světové válce není k dispozici statistika členstva za léta 1914–1919. Před první světovou válkou čítala ČOS přibližně 100 000 mužských příslušníků, a proto je možné předpokládat, že většina členů Sokola, na něž se odvody vztahovaly, se jich skutečně zúčastnila.¹²⁵ Sokolské vojsko v takovém počtu nebylo nezbytně nutné, zejména s ohledem na aktuální situaci a potřeby vojenských formací. Jeho nasazení by vyžadovalo nejen rozsáhlý výcvik, ale i značné investice do vybavení, což by představovalo velkou finanční a organizační zátěž.¹²⁶

Na Slovensku se sokolské jednotky skládaly převážně z dobrovolníků, kteří doplňovali pluky Stráže svobody a výrazně přispěli k formování čtyř nových sokolských praporů.¹²⁷ Většina sokolských útvarů byla primárně nasazována ve strážní a týlové službě, přičemž pouze minimální část těchto jednotek se aktivně účastnila

¹²⁰ WAIC, *Tělesná výchova a sport*, s. 53.

¹²¹ *Věstník sokolský*, 20. 6. 1919, XXI/13.

¹²² Po němž následoval 10. června druhý oddíl.

¹²³ NM, ATVS, f. Sokol, kart. 5, inv. č. 124, Leták Mobilizace sokolstva (bez data).

¹²⁴ Ryšavý, s. 63.

¹²⁵ WAIC, *Sokolská obec od vzniku Československa*, s. 113–114.

¹²⁶ WAIC, *Tělesná výchova a sport*, s. 54.

¹²⁷ Celkově se do pluků Stráže svobody a dalších sokolských formací zapojilo 9 500 mužů, mezi nimiž bylo přibližně 500 členů DTJ, 500 studentů a 200 příslušníků vojenských jednotek.

bojových operací. Nicméně jejich úlohu ve veřejném mínění často idealizovaly sokolský a další tisk. Tato glorifikace vedla k určité frustraci mezi příslušníky pravidelných vojenských útvarů. Je však důležité zdůraznit, že jejich přítomnost a služba přesto přispěly k celkovému úsilí v rámci obrany země, i když mohla být tato skutečnost ve veřejném prostoru často opomíjena.¹²⁸ To je patrné z účasti prvního praporu I. pluku Stráže svobody, jež se ve dnech 7. až 20. června zúčastnil bojů u Nových Zámků. Mezi vynikající úspěchy sokolů se řadí obsazení mostu přes Dunaj a vytvoření předmostí v Petržalce, za což byla zodpovědná četa tzv. sokolské mostní skupiny.¹²⁹ Dne 7. července stáhla Maďarská republika rad svá vojska z území Československa a 1. srpna se vzdala vlády a předala ji do rukou sociálních demokratů. V polovině srpna se samostatné sokolské prapory vydaly do Čech a následně zanikly. I pluky Stráže svobody, jež opustily Slovensko v říjnu 1919, svou aktivitu během listopadu a prosince zakončily.¹³⁰

Angažovaností Sokola v bojích o Slovensko a Těšínsko výrazně posílila prestiž ČOS v československé společnosti. Tato organizace, díky své aktivní účasti ve společenském dění, nejen zpečetila své postavení jako významná politická a branná síla, ale začlenila se vedle Československé obce legionářské mezi nejdůležitější spolkové pilíře Československé republiky. Hlavně zásluhou sokolů se podpora tělesné výchovy v Československu stala klíčovým prvkem, ke kterému se přihlásila jak vláda, tak i další státní představitelé.¹³¹

3.3 Politická a tělovýchovná činnost ČOS

Ve dvacátých letech se vedení ČOS muselo postupně smířit s ubývajícím vlivem na obranyschopnost země a zaměřilo se na jasné definování sokolských myšlenek a vztahů ke státu, vládě, jiným hnutím, politickým stranám a tělovýchovným oddílům. S ohledem na to, že ambice vedení daleko přesahovaly cíle pouhého tělocvičného sdružení, pokusili se sokolští ideologové zformulovat postoj k výše uvedeným aspektům.¹³² Sokolskému vedení se podařilo udržet si politickou neutralitu sokolské organizace, díky tomu navázalo úzké vztahy s tzv. hradní skupinou, tedy s prezidentem Tomášem

---

¹²⁸ WAIC, *Tělesná výchova a sport*, s. 54.

¹²⁹ JEŽEK, Zdeněk, *Účast dobrovolníků v bojích o Slovensko a Těšínsko v letech 1918–1919*, Praha 1937, s. 222.

¹³⁰ WAIC, *Sokolská obec od vzniku Československa*, s. 115–116.

¹³¹ Tamtéž.

¹³² Tamtéž, s. 122–128.

Garriguem Masarykem¹³³ a Edvardem Benešem¹³⁴ a dalšími politiky, kteří usilovali o zachování rovnováhy mezi politickými stranami.¹³⁵

Na VII. valném sjezdu ČOS v roce 1924 došlo k jasnému definování pilířů sokolské ideologie, mezi něž patřil umírněný nacionalismus, podpora parlamentní demokracie, snaha o sociální reformy a odmítnutí klerikalismu. Napjaté vztahy s katolickou církví a lidovou stranou, které sahaly až do období před první světovou válkou, pokračovaly i po vzniku Československa. Důvodem byl loajální postoj katolické církve k habsburské monarchii a neshoda s lidovou stranou v národnostní otázce.¹³⁶ Také se jasně vymezili vůči Komunistické straně Československa, což dokazuje tento úryvek: „*ke straně komunistické postavilo se Sokolstvo zjevně nepřátelsky při jejím pokusu o státní převrat v prosinci roku 1920. S touto stranou se zásadně rozcházíme v otázce demokratismu. Komunisté hlásají diktaturu proletariátu... a to se přičí demokratismu. Mimo to komunistům nezáleží na trvání republiky, jsou posud příliš ovládnání komunismem ruským.*“¹³⁷ V roce 1926 se Sokol musel rozhodnout, jaký postoj zaujme k fašismu, který se v Československu šířil. V březnu 1926 se totiž různé fašistické skupiny spojily do Národní obce fašistické a někteří Sokolové s nimi chtěli spolupracovat.¹³⁸ Většina členů výborů však zastávala opačný názor a po společné diskuzi se shodli na následujícím postoji: „*tak zvaný československý fašismus je pro Sokolstvo ... zásadně nepřijatelným, ježto se přičí sokolským zásadám uvedeným v usneseníh VII. valného sjezdu. Sokolstvo pracuje a bude proti němu pracovati uvědomováním lidu, upřímným, láskyplným slovem, vůči svedeným a nevědomým, tvrdě a nebojácně, ale spravedlivě proti svůdcům.*“¹³⁹

Co se týče tělovýchovných organizací, předsednictvo ČOS odmítalo jak komunistickou Federaci proletářské tělovýchovy, tak katolický Orel. K největšímu německému tělovýchovnému sdružení na území Československa, kterým byl *Deutscher Turnverband*¹⁴⁰, přistupovali s jistou rezervou. Styky mezi Sokolem a Svazem turnerů, ačkoli ne nijak úzké, se udržovaly na korektní úrovni bez vzájemných urážek.¹⁴¹ ČOS

¹³³ Vstup Masaryka do Sokola se datuje roku 1884. KREJČÍ, Antonín, *T. G. Masaryk a Sokol*, Praha 1947, s. 9.

¹³⁴ Beneš byl také nadšeným sokolem, do organizace vstoupil nejspíše v roce 1891 nebo 1892. KREJČÍ, Antonín, *Sokolství dr. Edvarda Beneše*, Praha 1948, s. 11.

¹³⁵ WAIC, *Sokol ve společenském životě I. republiky*, s. 16.

¹³⁶ WAIC, *Sokolská obec od vzniku Československa*, s. 122–128.

¹³⁷ JANDÁSEK, Ladislav, KLADIVO, Bohumil, *Sokolstvo a otázky dneška*, Brno 1923, s. 17.

¹³⁸ WAIC, *Sokolská obec od vzniku Československa*, s. 129–130.

¹³⁹ Zápisy výboru ČOS, cvičitelských sborů a vzdělávacího sboru ČOS, podzim 1926, Praha 1927, s. 196.

¹⁴⁰ Německý turnerský svaz.

¹⁴¹ WAIC, *Sokol v české společnosti*, s. 226.

naopak vycházela dobře se Svazem DTJ, jež sdílel myšlenky Československé sociální demokracie. Základy přátelství se zrodily během společné činnosti jejich členů v rámci Národních stráží v roce 1918 a plucích Stráže svobody v následujícím roce. Na počátku třicátých let ovšem nastala změna. Československá sociální demokracie prosadila nařízení, které zavazovalo všechny své členy i jejich potomky k členství výhradně v tělovýchovných organizacích orientovaných na sociální demokracii, tudíž ve Svazu DTJ. V důsledku tohoto rozhodnutí opustili Sokol sociální demokraté, čímž se jeho členská základna, i když nepatrně, zmenšila. Ačkoli Svaz DTJ neukončil styky s ČOS, dříve přátelské vztahy mezi oběma organizacemi značně ochladly.¹⁴²

V kontextu politických a společenských změn začali sokolové v roce 1919 chystat VII. všesokolský slet, jenž se měl konat další rok. Slet měl demonstrovat sílu a jednotu sokolstva a znovu oživit tradici cvičení a sportovních aktivit v Sokole. Zároveň bylo cílem ukázat světu, že Češi dokáží překonat překážky a budovat moderní a prosperující společnost. I když slet neměl zjevné odpůrce, vzbuzoval značné pochybnosti. Před jeho konáním varovaly jak Elektrické podniky hlavního města Prahy, tak i ministerská rada. Na společné poradě svolané ministerstvem zahraničí se sešli zástupci sokolstva, úřadů vlády a města Prahy, hoteliéři a hostinští. Diskutovali o dopravních, ubytovacích a zásobovacích otázkách a upozornili na potencionální poškození prestiže státu, pokud by se během sletu projevila neefektivita a chaos v oblasti veřejné správy. Navrhli zvážit odložení sletu.¹⁴³ Bez ohledu na pochybnosti odpovídal výbor ČOS s pevnou vírou: „*Slet bude, ba musí být!*“.¹⁴⁴ Velký dík si zasloužilo americké sokolstvo, které zapůjčilo padesát tisíc dolarů na uspořádání sletu a polovinu z této částky později dalo Sokolu darem. Díky spolupráci s Ministerstvem národní obrany (dále MNO) se Letenská pláň proměnila v dějiště sletu. S pomocí MNO sokolové odstranili provizorní nemocniční zařízení a postavili zde dřevěné tribuny. Ubytovací odbor se postaral o 66 000 lůžek¹⁴⁵ v soukromých prostorách a školách. Ubytování a stravování v polních kuchyních MNO si účastníci sletu hradili sami.¹⁴⁶ Samotný program sletových slavností zahájilo 25. června veřejné vystoupení sokolské mládeže, následujícího dne se představila Československá armáda. Mezi 27. a 30. červnem se uskutečnila cvičení mužů a žen a proběhly světové závody. Vrcholem programu všech sletových dní se stala sletová

---

¹⁴² WAIC, *Sokolská obec od vzniku Československa*, s. 132–133.

¹⁴³ Věstník sokolský, 15. 1. 1920, XXII/1.

¹⁴⁴ NOVÁK, s. 38.

¹⁴⁵ Cena za ubytování nepřesáhla v průměru 90 haléřů na osobu a den.

¹⁴⁶ WAIC, *Byli jsme a budem*, s. 211.

scéna „stavba Sochy Svobody“. Na Letenské pláni dohromady vystoupilo přibližně 70 000 cvičenců a cvičenek. Závěrečného průvodu se poprvé v historii mohly účastnit i ženy.¹⁴⁷

Současně se VII. všesokolským sletem se konal VI. valný sjezd Sokola, který se uskutečnil 30. června dopoledne na hlavní tribuně cvičiště. Stanovy ČOS musely být upraveny, což vyžadovalo svolání valného sjezdu s rozsáhlou účastí. Po roce 1918 se počet sokolských jednot natolik rozrostl, že uspořádat sjezd s 2 119 zástupci se ukázalo jako nemožné. Z tohoto důvodu musela proběhnout úprava stanov s cílem snížit počet delegátů. Návrh stanov, který zněl takto: „1. Poněvadž se sokolstvo rozšířilo i na Slovensko, název Česká obec sokolská se mění na Československá obec sokolská. 2. Počet členů, na které připadá voliti jednoho zástupce pro valný sjezd byl zvýšen z 200 na 1000 osob. 3. Počet členů, na které mají župy právo vysílati člena výboru a jeho náhradníka se zvyšuje 1500 na 5000 osob. 4. Počet členů předsednictva ČOS se rozšiřuje a k dosavadním činovníkům, voleným výborem ČOS, přistupují ještě náčelnice a vzdělavatel“, byl účastníky schválen jednomyslně.¹⁴⁸

Po mimořádném úspěchu VII. všesokolského sletu konaného v roce 1926 se zrodil záměr zbudovat z jeho výtěžku Tyršův dům. Tato budova by sloužila nejen jako sídlo ČOS s důstojnými kanceláři a tělocvičnou pro cvičitelské školy, ale zároveň by nabídla pohostinné ubytování sokolům z venkova, kteří navštěvují Prahu. Na sklonku roku, 11. a 12. prosince 1920, se sešel výbor ČOS, jenž přikázal vyčlenit finance vydělané z všesokolského sletu na koupi pozemku pro stavbu domu.¹⁴⁹ K uskutečnění stavby se podařilo představitelům ČOS získat několik budov. V roce 1921 koupili od Pražské obce dům s č. p. 450. Tato budova, známá jako Michnův palác, vyšla vedení ČOS na 3 miliony korun¹⁵⁰ a stala se základem pro rozsáhlou přestavbu, o jejíž podobě se mělo rozhodnout v rámci veřejné soutěže. Vítězným návrhem se v květnu 1922 stal projekt Františka Krásného. Návrh proměnil Michnův palác v komplex s širokou škálou funkcí. V budově se nacházela administrativa ČOS, nakladatelství, sokolské muzeum, restaurace a Karáskova galerie. Součástí byla i výstavba moderní tělocvičny, bazény a ubytovacích prostor pro studenty cvičitelských a vzdělávacích kurzů. Symbolický akt

---

¹⁴⁷ FIKAR, s. 45.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 46.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 47–48.

¹⁵⁰ Zápisy výboru ČOS, cvičitelských sborů mužů i žen, vzdělávacího sboru a sboru menšinových důvěrníků župních, jaro 1921, Praha 1921, s. 8–9.

položení základního kamene¹⁵¹ se odehrál 28. října 1923, v den oslav pátého výročí vzniku Československa. Po dvou letech usilovné práce byl Tyršův dům slavnostně otevřen ve dnech 23. a 24. května 1925 za účasti prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka, předsedy vlády Antonína Švehly, ministrů Edvarda Beneše, Bohdana Bečky, Jana Malypetra, Františka Udržala, pražského primátora Karla Baxy a dalších významných domácích i zahraničních hostů.¹⁵² Stavební úpravy areálu však neustaly a pokračovaly až do druhé světové války. Po třech letech usilovné práce obdržel výbor na podzimní schůzi roku 1926 závěrečnou zprávu o stavbě Tyršova domu, která shrnula výsledky a vyčíslila celkové náklady na 25 milionů korun. Financování Tyršova domu probíhalo z různých zdrojů, včetně zisku z VII. všesokolského sletu, darů a státních dotací. I přes to však museli sokolové v roce 1925 sáhnout k úvěru ve výši 6,5 milionu korun, aby projekt dokončili.¹⁵³

Po první světové válce čelil Sokol úkolu vymezit se k soutěžnímu sportu. Zatímco před válkou byl jeho postoj k olympijským hrám (dále jen OH) a sportu spíše negativní, po válce se stal ambivalentnějším. Odkaz Miroslava Tyrše a jeho vize antického sportu nadále formovaly tělocvičné spolky. Tyto spolky kritizovaly jednostranné zaměření vrcholového sportu na pouhý výkon. Koncem 19. století rostla popularita sportu a začalo se mu věnovat mnoho mladých lidí. To kladlo tlak na tehdejší tělocvičné spolky. Před první světovou válkou však Sokol odmítal účast svých členů na OH a jeho vedení tuto politiku důsledně prosazovalo.¹⁵⁴

Se vznikem samostatného Československa v roce 1918 nabrala otázka reprezentace na OH ze strany Sokola na významu a ČOS začala postupně měnit svůj vztah ke sportu.¹⁵⁵ V roce 1920 se konaly v Antverpách VII. letní olympijské hry. Při sestavování závodního družstva došlo k osudné chybě, kdy byla přehlédnuta specifikace závodního řádu. Zatímco ostatní národy vyslaly 24členná družstva, ČOS sestavila pouze 16členná. I přesto, že československé družstvo dosáhlo výborného výsledku a dokázalo překonat mnohá silnější družstva, umístilo se kvůli nedostatku cvičenců a nespravedlivým závodním pravidlům až na čtvrtém místě za Italy, Belgičany a

---

¹⁵¹ Do základního kamene byly vloženy pamětní listy sokolských žup a do stavebních základů nové tělocvičny vsazeny kameny z významných vrchů Československa a Jugoslávie (z Řípu, Radhoště, Lysé hory, Kriváně, Černigu a Triglavu). WALDAUF, s. 50.

¹⁵² FIKAR, s. 60.

¹⁵³ Zápisy výboru, cvičitelských sborů a vzdělávacího sboru ČOS, podzim 1926, Praha 1927, s. 77–83.

¹⁵⁴ I když se Sokol coby jako celek odmítal účastnit olympijských her, nezakazoval individuální start sokolských cvičenců. Díky tomu se jeden sokol zúčastnil her v Paříži v roce 1900 a dva v Londýně v roce 1908. RUFFÍNI, s. 156.

¹⁵⁵ Tamtéž.

Francouzi. Československé sokolské družstvo na olympijských hrách však dominovalo a vzbudilo všeobecný obdiv tělocvičných odborníků.¹⁵⁶ I když se ČOS v roce 1919 stala součástí Československého olympijského výboru (dále jen ČSOV), nikdy se neztotožnila s jednostranným zaměřením na vrcholový sport a zdůrazňovala důležitost všestrannosti.¹⁵⁷

Nespokojenost Sokola s programem gymnastických soutěží na OH v roce 1924 vedla roku 1922 k protestu. Sokolové se obrátili na ČSOV a jeho předsedu Jiřího Stanislava Gutha-Jarkovského s prosbou o pomoc při zprostředkování protestu a vyjednání nápravy u Mezinárodního olympijského výboru (dále jen MOV). V roce 1924, kdy se konaly OH v Paříži, již gymnastické soutěže organizovala a řídila Mezinárodní gymnastická federace (dále jen FIG). MOV tak v tomto ohledu neměl žádnou pravomoc. Protože ČOS byla členskou organizací FIG, logicky by protest v dané situaci měla iniciovat právě ČOS. K tomuto kroku však nedošlo. Ačkoliv sokolští gymnasté na OH v Paříži dosáhli impozantního úspěchu a získali celkem devět medailí¹⁵⁸, Sokol se i nadále nesmířil s programem her.¹⁵⁹ K tomu se Scheiner vyjádřil takto: „*Sám program olympijských her podstatně se odchyluje od naší snahy po rozumné, všestranné výchově tělesné, holduje výhradně sportu, oceňuje toliko nejvyšší možnost sportovních výkonů bez ohledu na jich vlastní hodnotu a na jich cenu pro výchovu lidstva. Toto nazírání nejjasněji osvětluje stanovisko Výboru olympijského k závodům tělocvičným, které byly okleštěny na závody nářadové a k nimž vybrány byly cviky krkolonné, v obor akrobatiky již spadající, kdežto veškeré cviky prosté byly ze závodu těch vyloučeny. Toť přec není úkolem řádné výchovy tělesné a v odporu zřejmém s našimi snahami po harmonickém, všestranném a všeobecném rozvoji národa. Tím závody tělocvičné byly volně znehodnoceny. Účastníme-li se závodů, děje se tak proto, aby naše mladá republika byla v závodech těchto zastoupena.*“¹⁶⁰

V létě 1928 se konaly IX. letní olympijské hry v Amsterdamu, kde mezi účastníky opět nechybělo sokolské družstvo. Stále však vedení ČOS nebylo

---

¹⁵⁶ FIKAR, s. 46–47.

¹⁵⁷ RUFFÍNI, s. 156.

¹⁵⁸ Devět medailí představovalo 90 % všech medailí získaných ve sportovní gymnastice pro Československo. Zlato získal Bedřich Šupčík ve šplhu, čtyři stříbrné medaile si rozdělili Robert Pražák (kruhy, bradla a víceboj jednotlivců) a Jan Koutný (přeskok) a čtyři bronzové medaile vybojovali Ladislav Vácha (kruhy, šplh), Bedřich Šupčík (víceboj jednotlivců) a Bohumil Mořkovský (přeskok). *Paříž 1924*. In: Olympijský tým [online], [cit. 2024-03-21]. Dostupné z: <https://www.olympijskytym.cz/olympic/pariz-1924>.

¹⁵⁹ KÖSSL, Jiří, *Sokol a olympismus*. In: WAIC, Marek (ed.), *Sokol v české společnosti 1862–1938*, Praha 1996, s. 170.

¹⁶⁰ *Věstník sokolský*, 19. 6. 1924, XXVI/25.

s programem her spokojeno, jak dokládá tato citace ze zápisu schůze výboru: „*Okolnosti nejsou nám ani tenkrát nijak zvlášť příznivy. Všechna naše snaha o to, aby do závodních cvičení pojata byla i cvičení atletická podle zásad mezinárodní federace gymnastické, minula se s výsledkem. Ba i skok do výšky o tyči, který v proposicích závodních byl již pojat, na prosté přání presidenta vyškrtnut.*“¹⁶¹ I přes to dokázali sokolové zazářit a mohli se pyšnit úctyhodnou sbírkou, jež čítala pět medailí.¹⁶² Mimo soutěžní program zde vystoupily ženy a předvedly ukázkou sokolských cvičení. Bohužel velká hospodářská krize a s ní spojený nedostatek financí jim účast na nich znemožnily. Malá československá olympijská výprava skládající se z pouhých sedmi sportovců tak stála v ostrém kontrastu s početnou a úspěšnou výpravou z roku 1928. Tento fakt jasně demonstroval dopad hospodářské krize na sportovní aktivity.¹⁶³

Přípravy na OH v Berlíně v roce 1936 zahrnovaly pro vedení ČOS hned několik důležitých úkolů. Vedle výběru a přípravy gymnastů pro soutěžní klání se věnovali i sestavování sokolské delegace pro nesoutěžní hromadná vystoupení. Tato nově zařazená disciplína představovala pro ČOS jedinečnou příležitost k prezentaci sokolských cvičení a zdůraznění silné tradice a mezinárodního uznání Sokola v oblasti gymnastiky. Snahy o účast v hromadném vystoupení však měly také nacionální podtext. ČOS v něm spatřovala možnost demonstrovat vyspělost a sílu českého národa na mezinárodní scéně. Nástup Adolfa Hitlera k moci v lednu 1933 a narůstající napětí v Evropě vyvolaly otázky ohledně účasti na OH v Berlíně. Těsně před konáním her se vedení ČOS pod tlakem domácí i mezinárodní veřejnosti rozhodlo odvolat hromadné vystoupení sokolů. Zatímco oficiální zdůvodnění poukazovalo na finanční problémy, skutečným důvodem byla zřejmě snaha distancovat se od nacistické ideologie a odmítnout propagandu v Berlíně. Toto rozhodnutí pro vedení ČOS nebylo snadné, jelikož sokolové disponovali rozsáhlými zkušenostmi s hromadnými cvičeními a v této oblasti patřili k absolutní světové špičce. Závodní družstvo ČOS se i přes absenci hromadného vystoupení her zúčastnilo. Ačkoli Alois Hudec se svou sestavou na kruzích zazářil a navždy se zapsal do dějin olympijských soutěží, páté místo družstva zanechalo

---

¹⁶¹ Zápis výboru, cvičitelských sborů, vzdělávacího sboru a schůze redaktorů sokolského tisku ČOS, jaro 1927, Praha 1927, s. 9.

¹⁶² Ladislav Vácha získal jednu zlatou a jednu stříbrnou medaili (bradla, kruhy). Po jedné stříbrné a jedné bronzové měl Emanuel Löffler (přeskok, kruhy). A na stříbrné pozici se umístil tým mužů ve složení B. Šupčík, L. Vácha, E. Löffler, J. Koutný, Jan Gajdoš, Josef Effenberger, Václav Veselý a Ladislav Tikal. *Amsterdam 1928*. In: Olympijský tým [online], [cit. 2024-03-21]. Dostupné z: <https://www.olympijskytym.cz/olympic/amsterdam-1928>.

¹⁶³ *Los Angeles 1932*. In: Olympijský tým [online], [cit. 2024-03-21]. Dostupné z: <https://www.olympijskytym.cz/olympic/los-angeles-1932>.

v srdcích československých olympioniků hořkost. V kontextu nepřátelského a napjatého prostředí her v Berlíně ovšem stříbrná medaile gymnastického družstva žen¹⁶⁴ představovala velký úspěch.¹⁶⁵

O pořádání VIII. všesokolského sletu v roce 1926 v Praze rozhodl výbor již roku 1924. Slet se poprvé konal v nových, rozsáhlejších prostorách na Strahově. Od roku 1913 měli sokolové připravený plán na přeměnu strahovských lomů, které chtěli přestavit na lidový park pro Velkou Prahu vybavený hřišti, sletišťem a různými sportovními zařízeními. Realizace projektu probíhala v letech 1925 až 1926 pod vedením ministerstva veřejných prací a stavebního odboru ČOS. Za pouhých devět měsíců vznikl impozantní areál o rozloze 60 ha s tribunami pro 130 000 diváků a cvičební plochou pro 14 400 cvičenců. Brána borců dosahovala výšky 60 m, hudební pavilon hostil 120člennou kapelu a dvě nástupiště s rozlohou 25 000 m² sloužila pro shromáždění cvičenců. Šatny pojaly až 35 000 osob.¹⁶⁶ Slet dal jasně najevo, že Československo je pevně demokratickou zemí. Ukázal, že v zemi existuje dostatek sil a demokraticky smýšlejících občanů, kteří se dokáží postavit proti hrozbě fašismu. Ta byla v té době reálná, jelikož Národní obec fašistická brojila proti politice Hradu a dokonce uvažovala o státním převratu.¹⁶⁷ Skutečnost, že situace nebyla bez rizika, se projevila brzy po ukončení sletových slavností. Náčelník generálního štábu Československé armády Radola Gajda byl v srpnu odvolán a zbaven hodnosti generála rozhodnutím kárného vojenského výboru.¹⁶⁸

VIII. všesokolský slet probíhal v Praze ve dvou fázích. V prvním týdnu od 26. do 29. června se konal samostatný slet dorostu, kterého se zúčastnilo 31 300 mladých cvičenců. Součástí programu byl sletový průvod s jihoslovanskými sokolskými hosty, Prahou prošlo přibližně 30 000 dorostenců a dorostenek. Hlavní program sletu, s účastí dospělých cvičenců, se odehrál ve dnech 4. až 6. července. Na Strahově vystoupilo 45 000 mužů a žen. Svůj um prezentovali také Francouzi, Poláci, Rusové, Jugoslávci a přes 300 příslušníků jugoslávské armády. Vrcholem sletu se stala scéna

---

¹⁶⁴ Družstvo tvořily Jaroslava Bajerová, Vlasta Děkanová, Božena Dobešová, Vlasta Foltová, Anna Hřebřinová, Matylda Pálfyová, Zdeňka Veřmiřovská a Marie Větrovská. *Berlín 1936*. In: Olympijský tým [online], [cit. 2024-03-21]. Dostupné z: <https://www.olympijskytym.cz/olympic/berlin-1936>.

¹⁶⁵ KÖSSL, *Sokol a olympismus*, s. 171–172.

¹⁶⁶ KOZÁKOVÁ, Zlata, *Sokolské slety 1882–1948*, Praha 1994, s. 27.

¹⁶⁷ KÖSSL, Jirí, KRÁTKÝ, František, MAREK, Jaroslav, *Dějiny tělesné výchovy II. Od roku 1848 do současnosti*, Praha 1986, s. 133–134.

¹⁶⁸ PEJČOCH, Ivo, *Generál Radola Gajda, muž spojený s českými fašisty*. In: Vojenský historický ústav Praha [online], [cit. 2024-03-21]. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/general-radola-gajda-muz-spojeny-s-ceskymi-fasisty/>.

„Kde domov můj“.¹⁶⁹ Sletového průvodu Prahou se zúčastnilo přibližně 50 600 osob. Kromě výše zmíněných hostů z ciziny se v průvodu objevili i Lužičtí Srbové a delegáti z Argentiny, Belgie, Velké Británie, Finska, Lotyšska, Rumunska a Švýcarska. V čele průvodu šly župy Podkarpatské Rusi a Slovenska, následované župami moravskými a českými.¹⁷⁰ Dohromady se na ploše stadionu vystříдалo 144 863 cvičenců. Dne 27. června, vedení ČOS na prvním nádvoří Tyršova domu slavnostně odhalilo sochu zakladatele Miroslava Tyrše, kterou zhotovil Ladislav Šaloun.¹⁷¹ Myšlenka na zřízení vlastního sokolského muzea se zrodila již v dobách prvních sletů. Množství exponátů ze sletových výstav si přímo říkalo o trvalé uchování.¹⁷² Během VIII. sletu tato vize stala realitou a Michnův palác se proměnil v muzeum, které ve svých osmi síních vystavovalo vzorně uspořádané historické artefakty.¹⁷³ Výsledek sletu sklídl pozitivní ohlasy, a to nejen v oblasti finanční, kde se podařilo dosáhnout přebytku 8 milionů korun.¹⁷⁴ Jednatel Karel Schwarz se k němu vyjádřil následovně: *„K letošnímu sletovému dílu přistupovali jsme s určitými obavami. ...Přesvědčili jsme se však o sletu všichni, že obavy naše byly liché, že na své síly můžeme se plně spolehnouti. Naše sokolské bratrstvo celému světu prokázalo výsledek své výchovy, a to jak po stránce zkázněnosti, tak i po stránce mravnosti a obětavosti. Slet letošní předčil všechny předcházející a rozvinul se do té míry, že překročil všechny naše předpoklady.“*¹⁷⁵

S ohledem na kladnou bilanci VIII. všesokolského sletu se sokolové začali s optimismem dívat k dalšímu sletu, plánovanému na rok 1932. I přes hlubokou hospodářskou krizi, která tehdy sužovala celý svět, se sokolstvo odhodlalo uspořádat slet nyní již v pravidelném šestiletém cyklu. Rok 1932 symbolizoval hned dvojí významné výročí: 70 let od založení Sokola a 100 let od narození Miroslava Tyrše, a proto byl nazván rokem Tyršovým.¹⁷⁶ Přípravy IX. všesokolského sletu poznamenala smutná událost, jelikož dne 11. ledna 1932 zemřel dlouholetý starosta ČOS Josef Scheiner. Novým starostou se stal energický Stanislav Bukovský, který se těšil stejně velkému respektu jako jeho předchůdce. Generační obměna se dotkla i náčelnických

¹⁶⁹ KOZÁKOVÁ, s. 28–29.

¹⁷⁰ Zápisy výboru, cvičitelských sborů a vzdělávacího sboru ČOS, podzim 1926, Praha 1927, s. 16.

¹⁷¹ KOZÁKOVÁ, s. 29.

¹⁷² V roce 1920 se zásluhou Karla Vaníčka dočkalo slavnostního otevření sokolské muzeum v Praze na Smíchově. Muzeum se mohlo pyšnit rozsáhlou sbírkou cenných památek, které se Renátě Tyršové a Karlu Weignerovi podařilo uchránit před zkonfiskováním rakouskými úřady za první světové války. FIKAR, s. 47.

¹⁷³ KOZÁKOVÁ, s. 29–30.

¹⁷⁴ Zápisy výboru, cvičitelských sborů a vzdělávacího sboru ČOS, podzim 1926, Praha 1927, s. 55.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 35–36.

¹⁷⁶ KOZÁKOVÁ, s. 30.

pozic. V roce 1931 převzal funkci po Jindřichu Vaníčkovi Agathon Heller, který po dvou letech odstoupil a jeho místo zaujal Miroslav Klinger. Po Miladě Malé nastoupila v roce 1931 na místo náčelnice Marie Provazníková. Výměny ve vedení ČOS však nijak nenarušily pečlivou přípravu sletu, jež byla postavena na obětavé práci dobrovolníků a promyšlené organizaci.¹⁷⁷ V červnu se Praha chystala na nápor 130 000 cvičenců a hostů. Dopravní a logistické problémy z dřívějších sletů stále přetrvávaly a musely být znovu řešeny. Strahovský areál procházel od roku 1930 intenzivní přestavbou dle návrhu architekta Aloise Dryáka, který z něj měl udělat trvalé centrum tělovýchovy. Stadion získal vylepšené ozvučení, hudební doprovod však stále zajišťovaly živé orchestry. Kapacita tribun se rozrostla na více než 180 000 míst pro diváky a šatny pojaly 46 000 cvičenců.¹⁷⁸

Hlavní sletové dny IX. všesokolského sletu začaly 1. července 1932 a skončily 6. července. Předcházely jim sletové dny sokolského dorostu, které se konaly od 26. do 29. června. Celkem se na cvičišti předvedlo 188 000 cvičenců a v ulicích Prahy prošlo v rámci tří sletových průvodů 104 600 sokolů. Mezi účastníky nechyběli hosté z celého světa reprezentující sokolské hnutí.¹⁷⁹ Diváci sletu měli možnost osmkrát zhlédnout scénu „Tyršův sen“, která vzdávala hold Tyršovi a jeho idejím. Zároveň navazovala na tradici VI. všesokolského sletu a jeho skladbu „Marathón“.¹⁸⁰ Vedle českých sokolů se na sletu představili zástupci Svazu slovanského sokola a vojáci armád Malé dohody. Největšího zájmu diváků se těšil třetí hlavní den sletu, kdy na Strahov zavítalo 175 904 lidí.¹⁸¹ V rámci sletu se v Tyršově domě konal významný kongres FIG. I když představitelé organizace nepřijali návrh na pořádání vrcholných světových soutěží pouze v nářadovém tělocviku, doporučili prosazovat účast žen na příštích olympijských hrách.¹⁸² Novým předsedou FIG měl být po odstupujícím Charlesi Cazaletovi zvolen Josef Scheiner. K volbě však nedošlo kvůli Scheinerovu náhlému úmrtí a organizaci tak nadále vedl Cazalet.¹⁸³

Konání X. všesokolského sletu v červenci 1938 schválil výbor ČOS v květnu 1935. Po volbách do parlamentu, ve kterých zvítězil Konrad Henlein se svou *Sudetendeutsche Partei*, vzrostl význam celostátních společenských organizací v čele

---

¹⁷⁷ WAIC, *Sokolská obec od vzniku Československa*, s. 141–142.

¹⁷⁸ KOZÁKOVÁ, s. 30.

¹⁷⁹ FIKAR, s. 83.

¹⁸⁰ KOZÁKOVÁ, s. 33.

¹⁸¹ WAIC, *Sokolská obec od vzniku Československa*, s. 157.

¹⁸² KOZÁKOVÁ, s. 33.

¹⁸³ FIKAR, s. 83.

s ČOS. V reakci na rostoucí izolaci Československa posílilo sokolské hnutí ve spolupráci se Svazem československého důstojnictva brannou výchovu. Přípravy sletu probíhaly v neklidu a nejistotě. Částečná mobilizace armády, nepokoje v pohraničí a snahy o slovenskou autonomii zdůraznily důležitost sletu jako demonstrace jednoty národa.¹⁸⁴ Náčelník Klinger popsal, jak obavy a nejistota provázely organizaci sletu: „Často jsme po skončení přípravných prací se starostou a jednatelem ČOS odhadovali politickou atmosféru, za níž pravděpodobně bude probíhat slet. Branný sraz nás přesvědčil o pohotovosti organizací a odhodlání členstva. Uvědomovali jsme si však, že župní spolkové zřízení nebude nic platné, když většina sokolů bude v Praze, a že tedy musíme pomýšlet na zvláštní opatření. Začali jsme jednat s hlavním štábem. Ve spolupráci s ním jsme se dostali až k řešení sokolské mobilizace, jako mladší sestry mobilizace vojenské, kdyby Hitler v době sletu něco podnikl.“¹⁸⁵

Před zahájením hlavních sletových dní se konaly na Strahově XI. závody FIG. Vítězství v nich si odneslo sokolské družstvo mužů i žen.¹⁸⁶ Stěžejní sletové dny se probíhaly od 3. do 6. července. V prostných cvičeních se prezentovalo přibližně 28 000 mužů a 52 000 žen, které se při vystoupeních střídaly. Muži předvedli skladby „Přísaha republiky“ a „Sokolská brannost“ od Františka Pecháčka, zatímco ženy cvičily prostná cvičení a rej bez oficiálního názvu, přezdívaný jednoduše „rej“. Nezapomenutelný zážitek zanechala skladba mužů „Přísaha republiky“.¹⁸⁷ Slet vyvrcholil ve středu 6. července velkolepým průvodem Prahou. Zúčastnilo se ho 73 000 osob, včetně 7 000¹⁸⁸ zahraničních účastníků. Průvod zdobilo 1 100 praporů a vlajek, doprovázelo ho 98 hudebních souborů s téměř 3 000 hudebníky a 806 jezdců na koních. Počet diváků podle odhadů policejního prezidia překonal půl milionu.¹⁸⁹

Sokolské slety daleko přesahovaly rámec pouhého cvičení. Byly to oslavy tělesné zdatnosti, národní hrdosti a sounáležitosti, které si nenechaly ujít statisíce lidí.

---

¹⁸⁴ UHLÍŘ, Jan B., *Sokol za protektorátu. Organizovaná rezistence ČOS*, Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 2005, s. 16–18.

¹⁸⁵ KLINGER, Miroslav, *Budovat a bránit*. In: HOLÁ, Věra, LVOVÁ, Míla (ed.), Mnichov. Vzpomínková kronika, Praha 1969, s. 103–104.

¹⁸⁶ Mezi další účastníky patřily Švýcarsko, Jugoslávie, Francie, Polsko, Lucembursko, Belgie a Bulharsko. Omluvy obdržela ČOS od Finů, Němců, Italů a Maďarů, v některých případech pravděpodobně z politických důvodů. WALDAUF, s. 59.

¹⁸⁷ FIKAR, s. 104.

¹⁸⁸ Pozornost vzbudili vídeňští sokolové, kteří v souladu se svou státní příslušností nesli říšskoněmeckou vlajku s hákovým křížem. Vzhledem k tehdejší politické situaci byli doprovázeni šesticí četníků pro případ napadení nebo jiných provokací. NA, f. ČOS, kart. 820, inv. č. 2697, Zápisy předsednictva ČOS 1936–1938.

¹⁸⁹ DVORÁČEK, Petr, *X. všesokolský slet roku 1938 a jeho ohlas ve společnosti*, Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu, 2008, s. 60–62.

O mimořádném úspěchu na mezinárodní scéně sokolských gymnastů svědčí jejich četná umístění na předních příčkách olympijských her. Přijetí širokého spektra sportů v meziválečném období znamenalo pro ČOS důležitý krok k modernizaci a rozšíření členské základny. Sokolské sportovní oddíly v mnoha případech soupeřily s oficiálními svazy a v některých sportech je dokonce předčily.¹⁹⁰ ČOS si v tomto období utužila pozici nejvýznamnější organizace, navíc úzce spjaté s každodenním životem a historickými událostmi národa. Díky své excelentní organizaci, materiálním možnostem a sofistikovanému systému vzdělávání cvičitelů stála ČOS v čele československé tělovýchovy.¹⁹¹

---

¹⁹⁰ Na rozdíl od přijetí sportu se ČOS v roce 1922 striktně postavila proti skautingu, který vnímala jako neslučitelný s principy sokolské výchovy. Zápisy výboru, cvičitelských sborů mužů a žen a vzdělávacího sboru ČOS, jaro 1922, Praha 1922, s. 59.

¹⁹¹ WAIC, *Sokol ve společenském životě I. republiky*, s. 17–18.

4 Pod nacistickou nadvládou

4.1 Druhá republika

Sokolské vedení se s rostoucím napětím v Evropě od poloviny třicátých let systematicky připravovalo na případnou válku. V květnu 1938 rozeslalo tajnou instrukci starostům sokolských jednot, která specifikovala způsoby a mechanismy kooperace s generálním štábem.¹⁹² Vrchol mnichovské krize předznamenala tzv. Runcimanova mise, která byla vnímána jako akt vměšování se do vnitřních záležitostí svrchovaného státu. Českoslovenští politici si plně uvědomovali degradující charakter Runcimanovy mise, avšak pod nátlakem Velké Británie, Francie a Německa museli lorda Runcimana akceptovat. Sokol se vždy hlásil k obraně svobody a nezávislosti republiky a aktivně vychovával své členy k demokracii, státnosti a brannosti, zaměřoval se na ideové vedení a výchovu mladých sokolů.¹⁹³

V období od 20. června do 12. září se 179 sokolských jednot zapojilo do sbírky na fond obrany státu a dohromady darovalo 173 544 korun. Celkový výtěžek sbírky, do které se zapojilo více než 232 000 dárců, přesáhl půl miliardy korun. Sokolské jednoty v pohraničí likvidovaly dokumenty, které by mohly být zneužity okupanty a chystaly evakuační plány pro nejohroženější členy a cenný majetek. V Praze se zřídila sokolská střediska s cílem koordinovat přímou pomoc a po 17. září se transformovala v trvalou službu s ústředím v Tyršově domě.¹⁹⁴ Po okupaci Sudet jim připadla náročná úloha koordinovat převoz majetku Sokola, Orla a DTJ ze zabraných území, zajišťovat ubytování, stravu a zaměstnání pro uprchlíky a střežit pražská nádraží. Zásluhou ČOS se velká část sokoloven proměnila v provizorní ubytovny s nouzovými lůžky.¹⁹⁵ Stovky dopisů a telegramů adresované prezidentovi Benešovi a starostovi Bukovskému v září 1938 svědčí o zoufalé snaze zachránit republiku. Jedinečný apel na prezidenta vznesly společně ČOS, DTJ, Československá obec legionářská a další¹⁹⁶: „*Muž, jenž mluví dnes jménem velkého sousedního národa nám pohrozil, že nás přepadne, nepřistoupíme-li ihned na jeho podmínky, jaké se vkládají na hlavu poraženým. Kdybychom jim vyhověli,*

¹⁹² Spolupráce Sokola s armádou se formovala od poloviny třicátých let s cílem zapojit Sokol do domobrany. NA, f. ČOS, kart. 115, inv. č. 503, Oběžník 22. 5. 1938.

¹⁹³ UHLÍŘ, Jan B., *X. všesokolský slet roku 1938 a podíl sokolstva na zápase na obranu*. In: *Historie a vojenství* 46, 1997, 4, s. 64.

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ UHLÍŘ, *Sokol za protektorátu*, s. 32–33.

¹⁹⁶ Středočeská župa československého Orla, Nezávislá jednota československých legionářů, Obec přátel legionářů, Svaz československého učitelstva, Družina československých válečných poškozených, Svaz československých Junáků skautů, Obec československých spisovatelů a Ústřední rada církve československé.

vyřkli bychom sami nad sebou ortel smrti, mravní a nakonec i hmotné, Víme pane presidente, co v této chvíli znamená naše nedávné slovo... Dovedeme rozeznat, kdy je třeba jednat a kdy bojovat. Bude-li zapotřebí bojovat, dovedeme to.“¹⁹⁷

O osudu Československa bez jeho vědomí rozhodly v Mnichově 30. září 1938 mocnosti samy. Neville Chamberlain, Édouard Daladier, Adolf Hitler a Benito Mussolini podepsali dohodu, která znamenala postoupení pohraničních československých oblastí Německu.¹⁹⁸ Německá armáda v říjnu obsadila Sudety a další oblasti s německým obyvatelstvem. Celková rozloha okupovaného území dosáhla 28 680 km². Polsko využilo příležitosti a 2. října 1938 na základě ultimáta zabralo dvě třetiny českého Těšínska, následovaly další části československého území. Rozloha obsazeného území dosáhla 11 086 km². Dalším státem, který se nárokoval územní požadavky, bylo Maďarsko, jež si na základě Vídeňské arbitráže z 2. listopadu 1938 připojilo jižní Slovensko a Podkarpatskou Rus o rozloze 11 830 km². Rumunsko jako jediné ze sousedních států nevzneslo žádné územní nároky. Československo tak přišlo o 41 596 km² ze svého původního území o rozloze 140 508 km². Ztráta pohraničních oblastí se strategicky důležitými opevněními oslabil obranyschopnost země a podstatně ztížila její další existenci.¹⁹⁹

Mnichovská dohoda a okupace části Československa v roce 1938 zasáhla i do života Sokola. Na anektovaném území se nacházelo 455 sokolských jednot se 120 sokolovny a 232 letními cvičišti. Sokol tak utrpěl značné ztráty na hmotném majetku, které se vyšplhaly na 53 milionů korun.²⁰⁰ V návaznosti na Žilinskou dohodu a autonomii Slovenska bratislavská vláda 14. prosince 1938 rozpustila Sokol, zabavila mu majetek a předala ho Hlinkovým gardám. Ani následující prohlášení, na němž se 16. října v Turčianském Sv. Martině shodli zástupci šesti slovenských žup, toto rozhodnutí nezvrátilo. „1. Prihlasujeme sa k uprimnej spolupráci v službách nového Slovenska. 2. Uznávajúc nové pomery, rozhodli sme se vykonávať zmeny po stránke formálnej a organizačnej. Slovenské sokolstvo pretvoruje sa v samostatný spolok pod menom „Slovenský Sokol“, ostávajúc so sokolstvom českým a slovanským v bratrskéj spolupráci.“²⁰¹

¹⁹⁷ NA, f. ČOS, kart. 116, inv. č. 508, Součinnost ČOS, DTJ a Orla.

¹⁹⁸ Blíže k tomu: ČELOVSKÝ, Bořivoj, *Mnichovská dohoda 1938*, Ostrava 1999, s. 371–381.

¹⁹⁹ UHLÍŘ, *Sokol za protektorátu*, s. 36.

²⁰⁰ KOUKAL, Pavel, *Sokolové proti Heydrichovi*, Duchcov 2002, s. 5.

²⁰¹ NA, f. ČOS, kart. 102, inv. č. 341, Zpráva o zřízení sdružení Slovenský Sokol.

Celkem 146 slovenských jednot s 49 292 členy muselo ukončit svoji činnost. Na Podkarpatské Rusi postihl stejný osud dalších sedm sokolských jednot s 2 556 členy. Vedení ČOS se proti tomuto kroku ohradilo memorandem ze dne 18. prosince, které zaslalo ústřední a slovenské vládě i široké veřejnosti. Sokolové zdůraznili svůj přínos pro Slovensko, ať už šlo o šíření povědomí o Slovensku v českých zemích, podporu slovenských snah, nebo rozvoj tělesné výchovy a budování sportovní infrastruktury na Slovensku. Zároveň se postavili proti zabavení sokolského majetku, který dle zákona a stanov měl připadnout ČOS.²⁰² Slovenská vláda ve své odpovědi argumentovala snahou o sjednocení tělovýchovy a brannosti a odmítla, že by rozpuštění Sokola bylo motivováno nepřátelstvím. Zároveň zdůraznila, že majetek Sokolstva na Slovensku byl pořízen z tuzemských zdrojů a měl sloužit výhradně Slovensku. Předání majetku Hlinkově gardě pak prezentovala jako vstřícný krok, který by Slovensko ocenilo.²⁰³ Vedení ČOS se proti likvidaci Slovenského Sokola naposledy ohradilo 3. ledna 1939.²⁰⁴

Po mnichovské tragédii, která otrásla Československem a vyvolala vlnu hledání viníků a obviňování různých skupin, „*ČOS setrvala na tradičních demokratických pozicích a jako celek se nepřidala k mohutnému volání po odbenešení*“.²⁰⁵ Místo toho zdůrazňovala nutnost sjednocení národa, zefektivnění práce a co nejrychlejšího ustálení poměrů v zemi. Mnoho žup a jednot se vyslovilo pro zjednodušení politického systému, zahrnující rozpuštění politických stran, sjednocení tělovýchovy a vznik národnostně homogenního státu. V tomto kontextu se objevily i protiněmecké a antisemitské tendence. Sokolské vedení si uvědomovalo komplexnost situace a rozporuplnost požadavků členské základny. Proto na 23. října 1938 svolalo mimořádné zasedání výboru ČOS, které se muselo vypořádat s řadou naléhavých otázek. Bylo nutné zajistit majetek Sokola v okupovaných oblastech. Výbor se dále zabýval situací na Slovensku a Podkarpatské Rusi, občanskými úkoly Sokolstva v nové situaci, včetně postoje k cizincům, především k Němcům a Židům. Řešily se také národně-politické a státně-politické otázky, jako byl vztah Sokolstva k řízení státu a jeho hospodářské politice. Zasedání se neslo v duchu realismu, účastníci se snažili naslouchat názorům členstva, ale zároveň je zvažovali v širším kontextu. Výbor se i přes složitou situaci držel tradičních ideálů a nezměnil dosavadní politický směr.²⁰⁶ Usnesení schválené výborem

---

²⁰² UHLÍŘ, Jan B., WAIC, Marek, *Sokol proti totalitě 1938–1952*, Praha 2001, s. 18–19.

²⁰³ PERÚTKA, Jaromír a kol., *Športovci v slovenskom národnom povstaní*, Bratislava 1969, s. 9.

²⁰⁴ UHLÍŘ, *Sokol proti totalitě*, s. 19.

²⁰⁵ UHLÍŘ, *Sokol za protektorátu*, s. 54.

²⁰⁶ UHLÍŘ, *Sokol proti totalitě*, s. 19–20.

ČOS je jedním z klíčových dokumentů, které vyjadřují postoje Sokola v období druhé republiky: „Sokolstvo je a musí zůstat věrno základním ideálům, které z nás vytvořily a tvoří sebevědomý národ, tedy především také demokracii. Má-li však být zachována, musí být její provádění zbaveno dosavadních vad. Sokolstvo proto důtklivě žádá, aby politické rozvrstvení národa bylo co nejpronikavěji zjednodušeno ... Strany nechť slouží jedině svému vlastnímu poslání a navždy se vzdají urputné a nenasytné snahy o moc, kterou si záměrně proti ústavě rozdělovaly lid a stát a celou jeho administrativu a hospodaření. Tato všemohoucnost politických stran a z ní hrozící korupce byly hlavním hříchem dosavadního stranického systému, který je třeba stůj co stůj vymýtit ... Žádáme, aby již v přípravě nové ústavy a i v ní dostalo se přiměřeného zastoupení také představitelům vědy, umění a kultury a velikým osvědčeným, kulturním a mravně výchovným institucím, mezi nimi i sokolstvu ... Nové hranice naší republiky mají být stanoveny podle zásady národního sebeurčení za tím účelem, aby zamezením národnostních bojů bylo odstraněno nebezpečí války. Dovolávajíc se této zásady, kterou se naše republika stane státem národním, žádáme, aby při stanovení konečných hranic naší republiky co nejméně členů našeho národa bylo od nás odloučeno a aby se zlomky jiných národností v naší republice co nejrozsáhlejší výměnou zmenšily co nejvíce ... Otázka židovská buď řešena na základě národnostním a sociálním tak, aby se přistěhovalci od roku 1914 vrátili do svých původních vlastí; z ostatních Židů ti, kteří se v r. 1930 přihlásili k národnosti československé, aby se postupně zařadili do sociálního rozvrstvení našeho národa poměrně ke své početnosti; ostatní pak, aby odešli do zemí národů, k nimž se v roce 1930 dobrovolně přihlásili.“²⁰⁷

Mnichovský diktát, ačkoliv předstíral nezávislost pro zbytek Československé republiky, ve skutečnosti znamenal ztrátu suverenity a podřízení se německé dominanci. Bylo zřejmé, že Československo se od té doby stane pouhou loutkou v rukou Hitlera. V období druhé republiky proběhla rozsáhlá státní restrukturalizace, která zasáhla do všech sfér politického, společenského, hospodářského i kulturního života. Pravicové síly se ocitaly pod tlakem silícího militantního nacionalismu, který postupně získával dominantní postavení. Republika se ubírala cestou k autoritativní demokracii, kde se moc koncentrovala v rukou prezidenta a kabinetu. Transformace politického života probíhala ve dvou jasně rozlišitelných etapách. V první etapě vznikla dvě nová politická uskupení: Strana národní jednoty (dále jen SNJ) sdružující konzervativní kruh agrárníka

---

²⁰⁷ NA, f. ČOS, kart. 102, inv. č. 341, Usnesení z mimořádné schůze z 23. 10. 1938.

Rudolfa Berana a opoziční Národní strana práce (dále jen NSP), v níž se soustředili sociální demokraté. Druhá etapa zahrnovala volbu prezidenta Háchy a nástup nové Beranovy vlády. Přeměna státu se nejvýrazněji projevila v radikální změně jeho zahraniční politiky. Praha se obrátila k Berlínu a spoléhala na jeho spolupráci s britskými konzervativci.²⁰⁸

Neklid v národě i v sokolském hnutí sílil natolik, že se předsednictvo ČOS muselo obrátit na všechny sokolské jednoty s naléhavým vzkazem. Zdůraznilo zodpovědnost za osud sokolstva a jeho poslání v národě i státě a informovalo o jednání s představiteli státu a ostatních spolků. Sokolům vzkázalo, aby pilně a vytrvale pracovali v jednotách na plnění úkolů sokolského programu, dbali na fyzickou zdatnost i duševní a mravní výchovu a byli tak připraveni na další úkoly, které je všechny čekají. Závěrem zdůraznilo, že se mají řídit pouze zprávami a pokyny ČOS. V udržení morálky sokolských jednot hrál také důležitou roli *Věstník sokolský*. Nadpisy článků jako „Nebuďme lidmi malé víry!“ nebo „Zůstaňme Sokoly!“ odrážely jeho snahu uklidnit členy a přesvědčit je, že sokolská práce má smysl i v těžkých dobách.²⁰⁹

V reakci na snahy o zjednodušení politické a veřejné sféry na konci roku 1938 iniciovala ČOS projekt sjednocení tělovýchovy. Tato iniciativa navazovala na dřívější úvahy, ale teprve bezprostřední ohrožení republiky odsunulo stranou staré rozpory a sjednotilo zájem Sokola, Orla a DTJ na sjednocení. Pro většinu představitelů ČOS bylo samozřejmé, že sjednocení tělovýchovy bude probíhat pod vedením Sokola. Věřili, že v rámci Svazu občanské pohotovosti se podaří dosáhnout dohody s vedením všech tělovýchovných a sportovních organizací ohledně jejich začlenění do ČOS.²¹⁰ Iniciativy se chopila také Národní rada česká, jejímž místopředsedou byl starosta ČOS Bukovský. Myšlenku spojení podpořili i činovníci Orla a DTJ. Náčelník Orla, Vojtěch Jílek, vyjádřil v dopise z 28. října adresovaný Bukovskému naději na vznik jednotné mohutné kulturně-tělovýchovné organizace.²¹¹ V prosinci 1938 předložili představitelé ČOS prezidentovi Emilu Háchovi a vládě návrh na sjednocení. Plán sjednocení zdola počítal s hromadnými přestupy do sokolských řad, avšak zaměřoval se pouze na členy DTJ, s nimiž ČOS sdílela podobné ideové hodnoty a byla si s nimi bližší než ČOS s Orlem. Svaz DTJ akceptoval sloučení v Sokole, ale odmítal do něj vstoupit jako jediný tělovýchovný spolek. Proto se počátkem roku 1939 přiklonil k federativnímu

²⁰⁸ UHLÍŘ, *Sokol za protektorátu*, s. 37.

²⁰⁹ FIKAR, s. 112–113.

²¹⁰ UHLÍŘ, *Sokol proti totalitě*, s. 22.

²¹¹ NA, f. ČOS, kart. 110, inv. č. 389, Korespondence Bukovského.

uspořádání v rámci Národního svazu tělesné výchovy. Koncept svazu předpokládal polofederativní spolek, jež by zastřešoval tělocvičné, sportovní a skautské organizace. Naneštěstí neschopnost dohodnout se vedla na přelomu února a března 1939 k zásahu státních orgánů. Do diskuze o sjednocení se vložilo Ministerstvo sociální a zdravotní správy. Snahy neskončily ani po 15. březnu, avšak naděje na českou kontrolu nad osudem tělovýchovy a sportu se rozplynuly. Sportovní vůdce Hans von Tschammer und Osten definitivně zhatil veškeré snahy o sjednocení, když o ně v protektorátu nejevil zájem.²¹²

Veškerý tisk v republice podléhal striktní cenzuře, ve němž se nemohlo publikovat nic, co by mohlo vzbudit nelibost Německa. Tato situace dala prostor extremistům a oportunistům k útokům na tzv. hradní lidi, prezidenta Beneše a jeho choť. V tisku se objevovaly lži, pomluvy a urážky, které představují smutnou kapitolu československé historie. Tato propaganda zneužívala těžké časy, které prožívala republika a český národ. Obviňovala Beneše a jeho přívržence ze zrady a zavinění Mnichova, čímž dále rozdělovala společnost a podkopávala morálku.²¹³ Není tedy překvapením, že ohlas těchto událostí rezonoval i v sokolském hnutí, jak svědčí úryvek z článku Karla Křepinského s názvem „Slovo k mravokárcům“, publikovaného v prvním čísle *Věstníku sokolského* v roce 1939: „*Kde se vzali, tu se vzali, najednou jsou mezi námi zamračení mužové, kteří mocně touží po vzpouře. Jednou by měli jít „mladí vpřed“, podruhé se bouří „stará garda“, volajíc po návratu k starému sokolství, jindy se má ihned změnit vedení, nebo alespoň mají odstoupit nějací vinníci. ... Proč? Co se v Sokole stalo, aby bylo nutno volat po sokolské revoluci? Nuže, v Sokole se nestalo nic. Sokolstvo uspořádalo slavný X. slet, Sokolstvo se nabídlo vládě pro pořádkovou službu, Sokolstvo utrpělo milionové škody v zabraném území, Sokolstvo bylo na bratrském Slovensku rozpuštěno, Sokolstvo nekňourá a neběduje, nýbrž zařalo zuby a cvičí a vychovává dál, věříc ve spravedlnost a slavnou budoucnost národa a vlasti. A konečně: Sokolstvo nezavinilo dnešní bídu ani v nejmenším. ... Co by měl tedy Sokol udělat, aby se zavděčil mravokárcům?*“²¹⁴

4.2 ČOS v Protektorátu Čechy a Morava

Česká veřejnost i samotní sokolové vnímali ČOS jako symbol kontinuity s demokratickým řízením a myšlenkou národní svobody, hluboce zakořeněnou

²¹² UHLÍŘ, *Sokol proti totalitě*, s. 22–23.

²¹³ FIKAR, s. 112.

²¹⁴ *Věstník sokolský*, 4. 1. 1939, XLI/1.

v dějinách národa. Tato myšlenka rezonovala u většiny společnosti, která odmítala vývoj po Mnichovské dohodě a vznik protektorátu. ČOS se vedle Národního souručenství²¹⁵ (dále jen NS) stala nejrozsáhlejší dobrovolnou organizací v protektorátu a z hlediska národního vývoje sehrála bezpochyby významnější roli. Členové byli vedeni ke kázni, která jim sloužila jako obrana proti beznaději a posilovala jejich pocit soudržnosti. Oficiální úloha ČOS v protektorátní české společnosti představovala funkci stability a opory. Její aktivity se musely omezit na oblast tělovýchovy a kultury, ale základní funkční principy ČOS přežily a umožnily tak rozvíjet ilegální aktivitu pod rouškou oficiální činnosti. Okupační moc zaujímala k této organizaci od samého počátku vysoce nepřátelský postoj, podobně jako k legionářským spolkům, skautu a dalším organizacím, které formovaly jádro občanské společnosti první republiky a tvořily její elitní vrstvu. Také inteligence věrná prvorepublikovému systému představovala pro okupanty hrozbu, již bylo dříve či později nezbytné potlačit.²¹⁶

Základy sokolského protinacistického odboje se zrodily v nešťastném roce 1938, podobně jako v případě Politického ústředí nebo Petičního výboru „Věrní zůstaneme!“. Předsednictvo ČOS začalo uvažovat o zapojení se do odbojové činnosti ještě před celkovým odtržením pohraničního území. Lze bezpochyby prohlásit, že bez zapojení sokolů by český odboj nabyl jinou podobu. Všichni, kteří se odmítli podrobit situaci po 15. březnu 1939, spojovala silná touha nečinně nepřihlížet a něco dělat.²¹⁷ Alois Fikar popisuje, co následovalo bezprostředně po půlnoci 15. března: „*Po jedné hodině ranní, ihned, jakmile se dozvěděl, že o 6. ranní hodině překročí Němci hranice republiky, svolal starosta ČOS MUDr. Stanislav Bukovský své nejbližší spolupracovníky do Tyršova domu, aby provedli revisi stolů, skříní a spisů a vše nebezpečné uklidili. Všichni byli o druhé hodině ranní již na místě. Těžké balíky seznamů pohotovostní sokolské služby a doklady spolupráce na obranu státu zmizely v ohni. Sokolské ústředí zničilo doklady, zachovalo však odhodlání k odporu a odboji. Totéž se dělo i ve všech sokolských župách a jednotách.*“²¹⁸ Svědectví oné noci ve svých vzpomínkách podává i Josef Grňa: „*Když přešly Hitlerovy armády 15. března našimi městy a vesnicemi, sbíraly se bezejmenné hloučky, mlčící a jen přihlížející. A pak jakoby pod vlivem*

²¹⁵ NS představovalo jedinou povolenou politickou stranu v Protektorátu Čechy a Morava. Vznikla na popud státního prezidenta Háchy a jeho blízkých spolupracovníků Jiřího Havelky a Josefa Klimenta. Dne 21. března 1939 byl ustaven 50členný výbor. Členy NS se stali bývalí členové dvou zrušených stran druhé republiky – SNJ a NSP. GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan, *Počátky Národního souručenství v roce 1939*. In: Český časopis historický 91, 1993, 3, s. 419–421.

²¹⁶ UHLÍŘ, *Sokol za protektorátu*, s. 62.

²¹⁷ UHLÍŘ, *Sokol proti totalitě*, s. 24–25.

²¹⁸ FIKAR, s. 114.

*nějakého vnuknutí se tyto hloučky začínaly rozcházet ke svým domovům. Za noci bez spánku, neboť málokdo spal tu noc v Československu, rodilo se rozhodnutí, že je třeba něco udělat, něco zařídit, něco, cokoliv, že prostě nelze nečinně sedět a čekat jen, jak to všechno jednou dopadne. Dělat cokoliv, jen něco dělat, protože se musí něco dělat.*²¹⁹

Odmítavý a ostražitý postoj ČOS k okupantům byl patrný od samého počátku existence protektorátu. Všudypřítomná snaha o nacifikaci, která se nevyhnula ani ČOS a prosakovala do všech oblastí protektorátního života, podnítila vedení sokolské rezistence k intenzivnějšímu odboji. Byla to jediná možná obrana, jelikož Tyršův dům ztratil vliv nad osudem celé sokolské organizace. Tato negativita sokolstva vyvrcholila v období po nástupu Reinharda Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora, s nímž úzce souviselo založení odbojové skupiny Jindra. Oběťmi prvního stanného práva se stalo mnoho sokolů včetně náčelníka Augustina Pechláta²²⁰. To prohloubilo skrytou nenávist k nacistům, která u některých jednotlivců vyústila v konkrétní myšlenky na pomstu. Touha po ní se zhmotnila v přímé podpoře výsadkářů operace *Anthropoid*, jejíž naplnění se stalo pro sokoly otázkou cti.²²¹

Odlišný vztah měla ČOS s jednotlivými protektorátními vládami. Úzké styky udržovala s Aloisem Eliášem, ministerským předsedou první protektorátní vlády a členem ČOS. Zároveň byla Eliášova vláda jedinou protektorátní vládou, která získala od ČOS podporu. Příčinou byl postoj vlády i prezidenta, jelikož se na počátku okupace postavili proti vpádu Hitlera na československé území a stali se součástí opozičního hnutí. Následná nacifikace, ačkoliv se navenek dotkla vlády, ČOS i celé protektorátní společnosti stejným způsobem, vedla k postupnému odcizení mezi vládou a Sokolem, které se však nikdy neprojevovalo na osobní úrovni. Etapa po nástupu Heydricha se diametrálně lišila od předcházejícího období, a to z důvodu likvidace ČOS a jejího znemožnění vymezování se vůči dalším vládám v protektorátu. Nelze však pochybovat o tom, že vláda Jaroslava Krejčího i Richarda Bienerta byla sokolům cizím. Za toto odcizení nesl značnou zodpovědnost nenáviděný ministr lidové osvěty a školství Emanuel Moravec. Poněkud odlišně se vyvíjel vztah sokolů k prezidentovi Háchovi. Po odchodu prvního říšského protektora Konstantina von Neuratha ČOS vnímala Háchu

---

²¹⁹ GRŇA, Josef, *Sedm roků na domácí frontě*, Brno 1968, s. 20.

²²⁰ V červenci 1939 na jarní schůzi výboru došlo k obměně ve vedení ČOS. Starosta Bukovský a náčelník mužů Klinger se vzdali funkcí a výbor zvolil novým starostou Josefa Truhláře a náčelníkem Augustina Pechláta. Zápisy výboru, cvičitelských sborů a vzdělávacího sboru ČOS, jaro 1939, Praha 1939, s. 68–69.

²²¹ UHLÍŘ, *Sokol za protektorátu*, s. 63.

spíše jako manipulovaného starce, kterému až do konce protektorátu vyjadřovala včetně široké veřejnosti tichou účast a pochopení.²²²

Lze konstatovat, že se ČOS zapojila do rezistence ještě před vlastní okupací, když v ranních hodinách 15. března začala ničit důležité dokumenty v Tyršově domě. V prvních dnech okupace navázala styky s vyslancem Jaromírem Smutným a poslancem Ladislavem Rašínem.²²³ Místní jednoty reagovaly na nastalou situaci rychle a bezprostředně. Například tábořský Sokol uspořádal finanční sbírku pro rodiny zatčených v rámci akce *Gitter*²²⁴, v Krkonošské župě shromažďovali mapy nových pohraničních oblastí a zabraného území nebo se ze župy Komenské dochoval první záznam sabotáže, kdy příslušník Sokola umisťoval na silnici železné hroty, aby způsobil škodu na projíždějících autech.²²⁵ V poválečných zprávách o počátcích sokolské rezistence se opakovaly následující aktivity: „*Příprava na odboj, přechovávání zbraní a traskavin, sociální pomoc peněžní, šatstvem, obuví, potravinami, finanční sabotáž skrýváním sokolského majetku, peněz z výtěžku biografu, sabotáž v práci ... ukrývání zajatců, pronásledovaných lidí, tvoření přepadových čet, znepokojování německých transportů, ničení aut, mostů...*“²²⁶ K těmto informacím je však nutné přistupovat kriticky, jelikož popisují aktivity všeobecně bez bližší specifikace.

V prvních dnech a týdnech protektorátu operovala odbojová centrála ČOS izolovaně, bez intenzivnější spolupráce s jinými vznikajícími odbojovými skupinami. Soustředila se primárně na produkci a distribuci letáků a zpravodajskou činnost. Mezi první ilegální aktivity patřilo zprostředkování výměny informací z protektorátu do zahraničí a naopak, o které se postaral starosta Bukovský. Náčelník Klinger, zastávající funkci místopředsedy technické komise FIG, doručil v květnu 1939 do Švýcarska, kam byl oficiálně vyslán na závody FIG, zprávu Přemysla Šámala určenou Benešovi. Zpátky přivezl vzkaz od Štefana Osuského pro Šámala a poznatky týkající se tzv. západního valu, jež získal během průzkumu v okolí Karlsruhe.²²⁷

Již na jaře 1939 vybudovali starosta Bukovský a náčelník Klinger základy Obce sokolské v odboji (dále jen OSVO). Na počátku léta téhož roku pak Tyršův dům obdržel důvěrnou informaci o rostoucím zájmu gestapa o sokolské vedení. Tato hrozba reálného

---

²²² Tamtéž, 63–64.

²²³ UHLÍŘ, *Sokol proti totalitě*, s. 27.

²²⁴ Akce *Gitter* neboli operace Mříže se zaměřovala na preventivní zatýkání uprchlíků, kteří byli potencionálně nepřátelé říše (německá opozice, židé, komunisté). Celkem gestapo zatkl mezi 5 800 až 6 400 nepohodlných lidí.

²²⁵ NM, ATVS, f. Sokol, kart. 151, inv. č. 3138, Účast sokolského ústředí na odboji.

²²⁶ Tamtéž.

²²⁷ UHLÍŘ, *Sokol proti totalitě*, s. 28–29.

zákazu ČOS vedla vedení k preventivnímu kroku: do předsednictva ČOS dosadilo osoby, které byly pro německou stranu přijatelnější. Na základě dříve uvedených faktů se starosta Bukovský vzdal funkce a jeho nástupcem se stal Josef Truhlář, náčelníka Klingera nahradil Augustin Pechlát.²²⁸ V obavě z možného rozpuštění ČOS zřídilo nově obsazené vedení Komisi pro styk se župami (dále jen Komise). Oficiálně se prezentovala jako nástroj pro zlepšení komunikace ústředí se župami a jednotami a koordinaci jejich práce. Ve skutečnosti však sloužila jako tajné ústřední vedení OSVO. Řízení Komise se ujal náčelník Scheinerovy župy Otakar Klich. Dalšími členy se stali Ladislav Vaněk, Bohumil Havel, Svatopluk Svoboda, František Bláha, Evžen Penniger a Jan Plánička. Jejím primárním cílem byla příprava na mobilizaci v případě vypuknutí války. Schůzky Komise probíhaly v návaznosti na schůze náčelnictva a konaly se hned po jejich oficiálním ukončení v Pechlátově pracovně. Samotná existence a úkoly Komise byly přísně utajovány i před zbytkem náčelnictva.²²⁹ Mezi její první úkoly patřilo ustanovení odbojových velitelů, respektive vedoucích pro jednotlivé kraje. „*Na vedoucích místech neměli nikde být význačný župní činovníci. Povinností vedoucích jednotlivých krajů bylo vyhledat v každé župě vedoucího a to buď mezi náměstky župního náčelníka nebo některého člena náčelnictva záložního důstojníka či vedoucí brannosti. Ti pak dostali pověření, aby stejným způsobem vybudovali síť spolupracovníků v okrscích, obvodech nebo jednotách.*“²³⁰ V čele odbojové sítě OSVO stanul v Čechách František Pecháček²³¹ a Štěpán Drásal na Moravě.²³²

Dne 23. srpna 1939 se sešli starosta Truhlář, náčelník Pechlát, náměstkové starosty Karel Šauer a František Bláha a jednatel Evžen Köppl. Kromě zhodnocení situace a úvah o budoucnosti Sokola se zaměřili na praktická opatření pro zajištění chodu ústředí ČOS. Shodli se, že v případě rozpuštění ústředí a ponechání funkcionářů na svobodě zůstane vedení nezměněno. Pokud by však byli někteří funkcionáři zatčeni, vedení sokolského hnutí by převzali zbývající členové předsednictva.²³³ Kromě Komise vznikla tzv. ilegální pětka, která sloužila jako alternativa odbojového vedení ČOS. Tvořili ji starosta Truhlář, Pechlát, Bláha, Köppl a Jan Václav Keller. Pětka fungovala

---

²²⁸ UHLÍŘ, Jan B., *Ve stínu říšské orlice. Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, Praha 2002, s. 123.

²²⁹ UHLÍŘ, *Sokol proti totalitě*, s. 30.

²³⁰ VANĚK, Ladislav, *Počátky sokolského odboje*, Praha 1947, s. 4.

²³¹ František Pecháček byl sokolský funkcionář a sportovec, patřil k předním osobnostem OSVO. Získal titul mistra světa v roce 1922 a je autorem skladeb Sokolská brannost a Přísaha republiky. Za svou činnost byl zatčen a 3. února 1944 popraven v Mauthausenu.

²³² UHLÍŘ, *Sokol za protektorátu*, s. 75.

²³³ ŠPLÍCHAL, Karel, *Tělovýchovné organizace v protifašistickém odboji*, Praha 1981, s. 61.

jako řídicí centrum nelegální ČOS, jejíž síť pokryla celý protektorát. Zodpovídala za zpravodajskou činnost, udržování kontaktů se zahraničím a financování odboje. Udávala ideový směr ČOS, zatímco Komise se zaměřovala na praktickou stránku odboje, a proto je někdy označována za technické odbojové hnutí. I když se jejich kompetence lišily, v praxi se činnost těchto institucí překrývala a mohla působit duplicitně.²³⁴

O tři dny později, 26. srpna došlo k vyloučení všech židovských členů ze Sokola, jež proběhlo na základě výnosu říšského protektora z 26. června 1939, který definoval osoby s židovským původem a tím uváděl v platnost norimberské zákony v Protektorátu Čechy a Morava.²³⁵ Po německém vpádu do Polska v září 1939 zahájili nacisté v protektorátu tajnou akci s názvem *Aktion Albrecht der Erste*²³⁶. Jejím cílem bylo preventivní zatýkání osob z řad českých elit, včetně představitelů Sokola.²³⁷

S rostoucím útlakem ze strany okupační správy se v sokolských jednotách kumulovaly zákazy a nařízení diktovaná předsednictvem ČOS. V reakci na popravu vybraných studentů dne 17. listopadu rozeslalo vedení pokyn, ve kterém sděluje, že se sokolové musí vyvarovat jakýchkoliv aktivit, jež by mohly být vnímány jako protesty. Měli aktivně šířit tento pokyn národní sebezáchovy mezi svými nejbližšími, aby se o něm dozvěděly všechny vrstvy národa. Vedení se snažilo členy co nejvíce uklidnit, jelikož hrozilo, že jakákoliv akce gestapa by mohla vést k zatčení odbojářů. Situace se však vyostřila natolik, že počátkem prosince 1939 bylo zakázáno všem sokolským jednotám pořádání veškerých kulturních akcí.²³⁸ V polovině ledna 1940 rozeslal Tyršův dům župám i jednotám nařízení, které jim v důsledku ústavních změn zakazovalo používat názvy, jež odkazovaly na státoprávní uspořádání Československé republiky. Současně informoval všechny složky ČOS o přejmenování organizace na Českou obec

---

²³⁴ UHLÍŘ, *Sokol proti totalitě*, s. 31–32.

²³⁵ Tamtéž, s. 33–34. Blíže k tomu např.: PETRŮV, Helena, *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava 1939–1941*, Praha 2000.

²³⁶ Akce Albrecht I., zahájená 1. září 1939, byla rozsáhlá razie zaměřená na preventivní zatýkání. Okupační moc si od ní slibovala zlomit morálku českého národa a zastrašit potenciální odpor. Zatýkání probíhalo především v řadách inteligence a v prvních dvou dnech dosáhlo svého vrcholu. Většina zatčených putovala do koncentračních táborů Dachau a Buchenwald. Mezi zadrženými se ocitli i významní sokolští funkcionáři. Z vedení ČOS došlo k zatčení Antonína Bendy, Rudolfa Křováka, Evžena Köppla a Karla Šauera. Propuštění se dočkali ještě téhož dne, avšak za cenu podepsaného prohlášení, v němž se zavázali, že v případě odporu Sokola nebo nelояálního chování proti Říši budou čelit přísným trestům.

²³⁷ UHLÍŘ, *Sokol za protektorátu*, s. 79–80.

²³⁸ UHLÍŘ, *Sokol proti totalitě*, s. 35–36.

sokolskou. Vedení Sokola do té doby používalo název Obec sokolská, který vznikl prostým vymazáním přídavného jména Československá z oficiálních dokumentů.²³⁹

Dne 6. února došlo k zatčení jednoho člena pětky, starosty ČOS Truhláře, po němž následoval 10. února druhý člen, jednatel ČOS Köppl. Mezi jejich obvinění patřila spolupráce s předsedou Českého červeného kříže (dále jen ČČK) Vladimírem Haeringem. Tato spolupráce spočívala v odklonu zdravotnického materiálů ze skladů ČČK do středisek ilegálního odboje v sokolských župách. Truhlář i Köppl byli shledáni vinnými z přípravy vlastizrady a spiknutí proti státu a zbytek druhé světové války strávili v koncentračním táboře.²⁴⁰ Jarní zasedání výboru ČOS se usneslo zachovat jejich dosavadní funkce a dočasným vedením organizace pověřilo prvního místostarostu Kellera.²⁴¹ Správa ČOS byla následně reorganizována podle vzoru Říšského tělovýchovného ústavu v Berlíně a rozdělena do tří sekcí: „*styk ústředí se župami, b) hospodářská a finanční problematika, c) odbory předsednictva.*“²⁴²

Až do pozdního léta 1940 se ČOS dařilo udržet provizorní stav nastolený po zatčení starosty Truhláře. Poté ale říšský protektor Neurath nařídil provedení nových voleb. Černínský palác 1. září dosáhl svého, kdy nekompletní předsednictvo ČOS na mimořádné schůzi provedlo doplňkové volby. Nové vedení ČOS obsadili tito muži: Jan Václav Keller se stal starostou, Karel Šauer jeho prvním náměstkem a post jednatele zastával František Beneš.²⁴³ Keller se po zvolení vyjádřil, že „*se považuje jen za zástupce starosty, kterým zůstává Josef Truhlář.*“²⁴⁴

Odpor Sokola na chvíli potlačil říšský protektor, kterého zastupoval Karl Hermann Frank, když 12. dubna 1941 vydal přípis č. j. BdS O – 1 145/41 s následujícím textem, jenž adresoval premiéru protektorátní vlády Eliášovi. „*Od počátku války bylo možno pozorovati, že ve spolku Sokol a jeho složkách nabývají stále více vrchu ony živly, které zamýšlejí přenést odpor k říši do všech oborů. Mezi osobami, které byly zatčeny při likvidaci jednotlivých skupin odporu, nachází se značný počet vedoucích činovníků Sokola. Sokolská vystoupení, jeví zcela jednoznačně nepřátelský postoj vůči Německu. U příležitosti jugoslávské krise došlo v celé řadě sokoloven k živým projevům sympatií vůči novým vládcům Jugoslávie a jugoslávskému Sokolu, s nímž trvají stále ještě tajné styky. Podobné ilegální spoje byly zjištěny též se Sokolem v Paříži.*“

²³⁹ UHLÍŘ, *Sokol za protektorátu*, s. 115.

²⁴⁰ FIKAR, s. 118.

²⁴¹ Zápisy výboru, cvičitelských sborů a vzdělávacího sboru ČOS, jaro 1940, Praha 1940, s. 9.

²⁴² UHLÍŘ, *Sokol za protektorátu*, s. 117.

²⁴³ Tamtéž, s. 118.

²⁴⁴ PROVAZNÍKOVÁ, s. 166.

*Rozpuštění spolku "Junák" dalo jednotlivým sokolským jednotám podnět, aby přijímaly hromadně členy rozpuštěné junácké organizace. Označení "sokolský Junák", které bylo raženo pro tyto členy, ukazuje jasně na to, že jde o vědomé obcházení nařízení o rozpuštění "Junáka". Tyto skutečnosti - vedle četných dalších téhož druhů, které byly zjištěny a které jsou mi neustále hlášeny - dokazují, že sokolská organizace stala se střediskem otevřeného i tajného odporu vůči Říši. Další činnost tohoto svazu není proto nadále snesitelná, neboť odporuje zájmům Říše. Ačkoliv jsou dány dostatečné důvody pro rozpuštění svazu i jeho členských spolků, nehodlám rozpuštění provést. Žádám však, abyste nařídil, aby s okamžitou platností až na další byla zastavena činnost svazu, žup i jednot, jakož i event. připojených spolků. Mimo to dejte rozkaz spolkovým úřadům, aby zakázaly tvoření nových náhradních organizací. Nebudiž trpěn hromadný přestup členů Sokola nebo přijímání větších skupin členů do jiných organizací. Spolky, které by jednaly proti tomuto nařízení, buďtež rozpuštěny. Protektorátní úřady zajistí spolkový majetek, který budiž sepsán pro každý spolek zvlášť. Tajemnické úřady a zejména spolkový dům v Praze buďtež zavřeny.*²⁴⁵ Příslušné orgány v Tyršově domě okamžitě zkonfiskovaly veškerou finanční hotovost, vkladní knížky a pokladní knihy. Stejným způsobem postupovaly u sokolských žup a jednot, kde zajistily jejich majetek a finance. Sokolům ihned zakázaly provozovat sportovní i organizační aktivity a povolily jim pouze chod správy nemovitostí.²⁴⁶

Zpráva o zastavení činnosti ČOS se rychle rozšířila mezi československou emigraci v Londýně, která tuto událost neváhala využít pro propagandistické účely. Dne 20. dubna Prokop Drtina v BBC prohlásil: „Rozpuštění Sokola a vyloupení majetku, zničení takové organizace, jež má kořeny v samém srdci národa – to jen jasně ukazuje, jak nezvaní protektoři ztrácejí nervy. Totéž učinilo v roce 1916 proti Sokolu Rakousko a učinilo tím největší chybu, jaké se mohlo dopustit. Dnes tomu není jinak. Ani pronásledování studentů, ani zavření vysokých škol, ani rozpuštění svazu Skautů, ani persekuce legionářů se nedotkla tolik nejširších vrstev národa, jako nynější násilí, spáchané na Sokolstvu. Baron Neurath teprve pozná, co svým nařízením spáchal. Zapomněl, že v Čechách platí heslo „Co Čech, to Sokol“, a že tedy svým posledním násilnictvím i ty poslední váhavé dostal do nejprudšího odporu proti německým tyranům.“²⁴⁷

---

²⁴⁵ FIKAR, s. 122.

²⁴⁶ UHLÍŘ, *Ve stínu*, s. 127.

²⁴⁷ Tamtéž.

I přes zastavení činnosti ČOS ji neustávala *Sicherheitsdienst*²⁴⁸ sledovat a v květnu 1941 došla k závěru, že sokolské jednoty v Kolíně, Olomouci a Klatovech nepřestaly vyvíjet ilegální činnost. Dále zjistila, že se například v Brně sokolové scházeli na cvičištích DTJ a provozovali sportovní aktivity nebo se veslaři z přerovské ČOS přejmenovali na Přerovské veslaře a beze změny pokračovali ve své činnosti. Znepokojivé sdělení o rostoucí rezistenci, záškodnictví a stávkách v protektorátu podpořené německých útokem na Slovany v Jugoslávii a Sovětském svazu, vedly k poradě Hitlera, Heinricha Himmlera a Martina Bormanna. Došli k rozhodnutí změnit protektorátní politiku a dočasně vyměnit říšského protektora Neuratha, který si koneckonců nezískal oblibu ani u gestapa a *Sicherheitsdienst* v Praze. Hitler na jeho místo dosadil Reinharda Heydricha.²⁴⁹ S Heydrichovým nástupem do funkce zastupujícího říšského protektora se ihned rozeběhly represe vůči odbojářům. Současně s vyhlášením civilního výjimečného stavu v poledne 28. září 1941 v okresech podřízeným oberlandrátům Praha, Hradec Králové, Kladno, Brno, Moravská Ostrava a Olomouc²⁵⁰ odsoudily stanné soudy v Praze a Brně k smrti generály Josefa Bílého a Huga Vojtu. Dne 30. září následovala poprava dalších významných sokolů, a to náčelníka Pechláta a Vladimíra Groha.²⁵¹

V říjnu 1941 se chtěla protektorátní správa vypořádat se Sokolem definitivně. Ze 7. na 8. října spustila rozsáhlou Akci Sokol. Na základě pečlivě připravených seznamů gestapo zatкло klíčové představitele organizace z vedení, náčelnictva mužů a vzdělavatelského sboru. Zátah postihl i regionální struktury a zasáhl župní náčelníky a jejich zástupce. V Ostravě byli dokonce zatčeni funkcionáři sokolských jednot. Marie Provažníková ve svých vzpomínkách líčí: „Zatčeno bylo té noci na 900 Sokolů, v čemž bylo 49 členů výboru ČOS, 19 členů předsednictva, 17 členů náčelnictva mužů, 9 členů předsednictva vzdělávacího výboru a 216 župních činovníků (v tom 30 starostů, 33 místostarostů, 23 jednatelů, 27 náčelníků). Sokolové, zatčení 9. října, byli uvězněni nejprve v Terezíně a na Špilberku, později převezeni do koncentračního tábora v Osvětimi.“²⁵² Nacisté během razie zadrželi zhruba 1 500 sokolů, včetně klíčových funkcionářů z ústřední ČOS. Mezi zatčenými byli například bývalý starosta ČOS Stanislav Bukovský, stávající starosta Jan V. Keller, místonáčelník ČOS Antonín Benda

---

²⁴⁸ Bezpečnostní služba.

²⁴⁹ UHLÍŘ, *Sokol proti totalitě*, s. 69.

²⁵⁰ GEBBHART, Jan, KUKLÍK, Jan, *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha 1996, s. 185.

²⁵¹ UHLÍŘ, *Sokol proti totalitě*, s. 71.

²⁵² PROVAŽNÍKOVÁ, s. 171–172.

a členové předsednictva vzdělavatelského sboru ČOS Ladislav Jandásek a Jan Pelikán.²⁵³

Současně se zatýkáním sokolů Heydrich podepsal 8. října úřední dokument o rozpuštění ČOS: „*Říšský protektor v Čechách a na Moravě na základě §13 nařízení o vybudování správy a německé bezpečnostní policie v protektorátu Čechy a Morava z 1. září 1939 ... Spolek „Česká obec sokolská“ se sídlem v Praze a jeho členská sdružení, odbočky a příčleněné organizace se tímto rozpouštějí. Jméno této organizace bylo ve smyslu §2 nařízení o propadnutí jmění v protektorátu Čechy a Morava ze dne 4. října 1939 ... zabaveno a může býti, pokud říšský protektor v Čechách a na Moravě neučiní jiné opatření, prohlášeno tajnou státní policií za propadlé ve prospěch Říše. Toto opatření nabude účinnosti uveřejněním v „Der Neue Tage“.*“²⁵⁴ Dne 11. října toto nařízení nabylo účinnosti a veškerý sokolský majetek byl zabaven.²⁵⁵

I po rozpuštění ČOS se sokolský odboj nevzdal a dále bojoval proti nacistické okupaci. Sokolové se rozptýlili do menších, nezávislých skupin, čímž ztížili nacistům infiltraci a likvidaci celého hnutí. Mezi nejvýznamnější z nich patřila odbojová organizace Jindra²⁵⁶, která navazovala na struktury a zkušenosti OSVO a stala se symbolem sokolského odporu proti okupaci. Byla ve spojení s parašutistickými skupinami²⁵⁷, jež v protektorátu prováděly zpravodajské a sabotážní aktivity.²⁵⁸ Do jejího vedení se postavili František Pecháček a Štěpán Drásal, kteří již předtím působili jako zemští velitelé OSVO v Čechách a na Moravě. Doba působení organizace byla ovšem krátká, během dvou měsíců, mezi červencem a zářím 1942, po atentátu na

---

²⁵³ UHLÍŘ, *Sokol za protektorátu*, s. 139–140.

²⁵⁴ UHLÍŘ, *Sokol proti totalitě*, s. 73.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 74.

²⁵⁶ Jméno Jindra odkazuje na Ladislava Vaňka, který ho používal jako krycí jméno podle Jindřicha Vaníčka. Vaněk zastával klíčovou roli v protinacistickém odboji a stal se jedním z nejvýznamnějších vedoucích sokolské rezistence. Je na něj však nahlíženo jako na kontroverzní osobu, jelikož po zatčení 4. září 1942 a 24 hodinách výslechu prohlásil, že je ochoten se dohodnout. Spolupráce s gestapem byla podmíněna zapojením Vaňka i sokolské organizace do politického dění protektorátu a jeho trvalým kontaktem s K. H. Frankem. Až do konce války kolaboroval s gestapem. ŽÁČEK, Pavel, *Akce „Profesor“*. *Ladislav Vaněk a Státní bezpečnost: pokus o rekonstrukci*. In: Paměť a dějiny 6, 2012, 2, s. 60.

²⁵⁷ Nejznámější byla skupina *Anthropoid*, jejímž cílem bylo spáchat atentát na Heydricha. Dne 29. prosince 1941 atentátníci Jozef Gabčík a Jan Kubiš seskočili kvůli navigační chybě u obce Nehvizdy u Prahy. Místní farář je odkázal na člena tamější sokolské jednoty Františka Kroutila, který uvědomil náčelníka Barákovy župy Jaroslava Starého. Odtud se dostali přímo k členovi Jindry Jaroslavu Piskáčovi. Sokolové z této organizace se postarali o ubytování obou parašutistů v pražských bytech a poskytli veškerou potřebnou pomoc. BURIAN, Michal a kol., *Atentát. Operace Anthropoid 1941–1942*, Praha 2007, s. 48–49.

²⁵⁸ WALDAUF, s. 76.

Heydricha gestapo zatklo její čelní představitele.²⁵⁹ Pecháčka zadrželo po udání již 20. července, po němž následoval 4. září Vaněk a Drásal 16. září. Organizační řízení Jindry v Čechách skončilo v říjnu 1942, na Moravě pak začátkem roku 1943. Sokolové se nadále angažovali v odboji v rámci jiných rezistenčních organizací, například v Obraně národa.²⁶⁰

---

²⁵⁹ VOLKOVÁ, Květoslava, *Sokolové v odboji 1941–1942*. In: WAIC, Marek (ed.), *Sokol, jeho vznik, vývoj a význam*, Praha 1998, s. 30–31.

²⁶⁰ UHLÍŘ, *Sokol za protektorátu*, s. 203.

5 Obnovení činnosti

Sokol utrpěl během druhé světové války značné ztráty, jak na lidských životech, tak na sokolském majetku. Aby se sokolská činnost v roce 1945 mohla znovu rozvinout, bylo nezbytné obnovit veškeré pilíře, na nichž spočívala sokolská tělocvičná a vzdělávací práce. Dne 5. května 1945 zveřejnili zástupci ČOS, Svazu DTJ, Junáka, Federace proletářské výchovy a Československého všesportovního výběru společné prohlášení „Sjednocením tělovýchovy k budování nového Československa“, které obsahuje: „*Jednotná organizace tělesné výchovy a sportu v Československu bude jedním z nezbytných předpokladů nového národního života. ... Tělocvikáři, sportovci a junáci ... vyzýváme vás k okamžité spolupráci na vytvoření nové, zdravé a jediné organizace tělesné výchovy a sportu. Ve všech obcích vytvořte místní národní tělovýchovné výbory, které přikročí okamžitě k činnosti a budou řídit veškeré tělovýchovné podnikání s využitím všech tělocvičných a sportovních zařízení.*“²⁶¹ Organizace předpokládaly, že národní tělovýchovné orgány budou spolupracovat s místními národními výbory. Z iniciativy představitelů výše zmíněných spolku vznikl Ústřední národní tělovýchovný výbor (dále jen ÚNTV) s úkolem sjednotit tělovýchovu a sport v Československu. Dne 9. května se konala ustavující schůze, na níž si zástupci zvolili své vedení v následujícím složení. Předsedou se stal Antonín Hřebík a místopředsedy Marie Provazníková, František Jeřábek (Federace proletářské výchovy), Jaroslav Novák (Junák), Karel Marek (DTJ) a Jiří Kallmünzer (Československý všesportovní výběr).²⁶²

Snaha o sjednocení se však ukázala jako příliš problematická, proto zatím každá tělovýchovná organizace obnovila svoji činnost samostatně, výjimku tvořila Federace proletářské tělovýchovy, která zanikla.²⁶³ Česká národní rada vydala 9. května potvrzení o tom, že „*všechny sokolské župy a sokolské jednoty jsou oprávněny převzít správu veškerého sokolského majetku.*“²⁶⁴ Ten samý den se také poprvé po válce sešlo předsednictvo ČOS. První schůze výboru konaná ve dnech 30. června a 1. července 1945 se uskutečnila kvůli rezignaci dosavadního starosty a volby nového. S ohledem na svůj věk se Josef Truhlář vzdal opětovné kandidatury a navrhl do funkce svého nástupce. „*Je tu bratr dr. Hřebík, kterému plně věřím, s nímž plně ve všem souhlasím,*

²⁶¹ NM, ATVS, f. Sokol, kart. 8, inv. č. 189, ÚNTV 5. 5. 1945.

²⁶² Tamtéž.

²⁶³ BERANOVÁ, Jitka, WAIC, Marek, *Kulturně výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací*, Praha 1998, s. 28.

²⁶⁴ NA, f. ČOS, kart. 306, inv. č. 1208, Potvrzení ČNR.

bude bez výběru nejlepším mým zástupcem.“²⁶⁵ Novým starostou se tak stal advokát Antonín Hřebík, který si díky své činnosti za války získal respekt a důvěru sokolů podobně jako jeho předchůdce.²⁶⁶

Formální ustavení nového předsednictva proběhlo až o rok později 22. května 1946. Většinu jeho členů tvořili zkušení sokolští funkcionáři, kteří se aktivně angažovali v organizaci již před válkou. Mezi nimi vynikali například vedoucí vzdělávacího sboru Antonín Krejčí a náčelnice Marie Provazníková. Mezi zasedáními předsednictva řídila sokolskou obec prezidiální rada, jež řešila aktuální problémy.²⁶⁷

Po osvobození v roce 1945 se vedení ČOS muselo vypořádat s nelehkým úkolem, a to zbavit se členů, kteří se během okupace zpronevěřili sokolským ideálům a morálním principům. Dne 6. června 1945 rozeslalo předsednictvo všem členům oběžník, ve kterém je vyzvalo, aby do Tyršova domu zaslali informace o případných činnostech proti vlasti nebo nesokolském chování členů předsednictva a náčelnictva vzdělávacího sboru. Tato výzva sloužila k shromáždění důkazů o provinění a k zahájení procesu očisty sokolských řad. Na schůzi výboru ČOS 1. července 1945 byla ustavena očištná komise v čele s Josefem Truhlářem. Do dubna 1946 komise projednala 78 případů týkajících se jak zaměstnanců ČOS a členů ústředních sborů, tak i udání od jednot a žup. Přestože se někteří sokolové během okupace provinili, jejich počet byl poměrně nízký.²⁶⁸

První poválečné informace o členské základně ČOS, prezentované na schůzi výboru v květnu 1946, nebyly úplné. Z dotazníků 2 257 jednot vyplývalo, že k 31. prosinci 1945 evidovaly 188 968 mužů a 115 716 žen. Statistiky o mládeži z té doby nejsou k dispozici.²⁶⁹ Na prosincové schůzi téhož roku organizační odbor ČOS připravil podrobnější statistiku ze 43 žup a 2 498 jednot. Celkový počet členů dosáhl 321 587 (199 601 mužů a 121 986 žen). V evidenci figurovalo také 32 742 dorostenců, 41 394 dorostenek, 78 089 žáků a 104 207 žákyň, čímž se celkový počet členů vyšplhal na 578 019.²⁷⁰

Jak již bylo uvedeno, snahy o sjednocení tělovýchovných organizací sahají až do let 1938–1939. Realizace projektu se však ukázala jako velice náročná. Mezi jednotlivými spolky panovaly komplikované vztahy a jejich představitelé se nedokázali

---

²⁶⁵ Tamtéž, kart. 275, inv. č. 1185, Projevy bratra starosty Truhláře při jeho vzdání se úřadu starosty ČOS.

²⁶⁶ UHLÍŘ, *Sokol proti totalitě*, s. 97.

²⁶⁷ NA, f. ČOS, kart. 280, Ustavující schůze předsednictva ČOS.

²⁶⁸ UHLÍŘ, *Sokol proti totalitě*, s. 98.

²⁶⁹ NA, f. ČOS, kart. 276, Předlohy pro schůzi výboru ČOS 11. a 12. 5. 1946.

²⁷⁰ Tamtéž, kart. 277, Zápis schůze výboru ČOS 14. a 15. 12. 1946.

shodnout na klíčových otázkách. Další vývoj a snahy o sjednocení přerušila okupace Československa v roce 1939. Po osvobození v roce 1945 tvůrci sjednocení navrhovali zrušení stávajících tělocvičných a sportovních spolků a vytvoření jednotné organizace pod názvem Tělovýchovný svaz Sokol. Myšlenka sjednocení se tak znovu dostala do popředí. Programové prohlášení ÚNTV z 15. června 1945, rozeslané místním národním tělovýchovným výborům, obsahovalo vizi organizace, která se značně přibližovala představám komunistů o ideální tělovýchově. Sokolské vedení plně podpořilo koncept tzv. organického sloučení a i přes výzvu k obnovení sokolské činnosti vyzvalo jednoty k zapojení do národních tělovýchovných výborů, kde by se podílely na budování jednotné tělovýchovy. Přestože se plánovalo založení zcela nové organizace, sokolští lídři byli přesvědčeni, že sjednocená tělovýchova by se měla budovat na základech silné organizační sítě ČOS a jeho propracovaného systému výchovy a vzdělávání. V euforii po osvobození si sokolské vedení patrně neuvědomovalo skutečný rozsah komunistických ambicí v oblasti sjednocování sportovních a tělovýchovných organizací a jejich snahu o prosazení ideového monopolu.²⁷¹

Počáteční nadšení z osvobození pomalu ustupovalo a s ní i snaha pro sloučení tělovýchovných organizací. Mezi první kritiky patřila náčelnice Provazníková. Na schůzi výboru koncem června 1945 varovala, že Sokol ponese zodpovědnost za neuskutečněné sjednocení a ztrátu vlivu v tělovýchově. Argumentovala tím, že existující svazy posilují a brání sloučení, což dokládala i absence podpisu Orla pod provoláními o společném sjednocení. Tento spolek se od samého počátku distancoval od organického sloučení a striktně odmítal sjednocení s ostatními organizacemi. Důvodem byla jeho orientace na katolickou výchovu a nechuť vstoupit do tělovýchovné organizace pod silným vlivem státu. Vedení Junáka se sice na konci května 1945 znovu vyslovilo pro sjednocení všech tělovýchovných organizací, ale v rámci ÚNTV požadovalo autonomní status. Zdůvodnilo to tím, že velká část skautského programu nespadá do oblasti tělovýchovy. I když některé spolky odmítaly úplné sloučení, stále usilovaly o spolupráci mezi všemi tělovýchovnými, sportovními a skautskými organizacemi. Z této snahy se pak postupně vyvinul projekt tzv. federativního sjednocení. Názory skautského vedení se ovšem radikálně změnily. Po poradě vedení Junáka začalo usilovat o vybudování jednotné organizace mládeže a zahájilo jednání se Svazem české mládeže (dále jen SČM). Dne 6. září se sešli jeho zástupci s ministry

---

²⁷¹ UHLÍŘ, *Sokol proti totalitě*, s. 101–102.

Zdeňkem Nejedlým a Václavem Kopeckým a dohodli se na začlenění Junáka do SČM. Tím komunisté získali největší mládežnickou organizaci pod svou kontrolu. Paradoxně jim nevadilo, že zmařili projekt sjednocení tělovýchovných, sportovních i skautských organizací, o který tak usilovali.²⁷²

Nadšení pro organické sloučení opadalo i v dalších sportovních svazech, které začaly preferovat koncept tzv. federativního sjednocení. Dne 2. dubna 1946 se sešli zástupci tělocvičných a sportovních spolků a dohodli se na zachování samostatnosti dosavadních organizací. Zároveň se zavázali k úzké spolupráci v rámci nově vzniklého Československého tělovýchovného svazu.²⁷³ Ustavující schůze nového svazu se konala až 16. listopadu 1946. Jako svého předsedu si zvolili Antonína Hřebíka a místopředsedy Konstantina Čárského (Klub slovenských turistů a lyžařů), Josefa Drábka (Klub československých turistů), Františka Leinera (Orel) a Karla Myšku (Československá fotbalová asociace).²⁷⁴

Sokolskému roku 1947 dominoval VIII. valný sjezd, jenž proběhl v Tyršově domě ve dnech 25. až 28. října. Význam sjezdu podtrhuje i účast politických elit, které ho během konání navštívily, například ministerský předseda Klement Gottwald, ministři Ludvík Svoboda, Prokop Drtina, Jaroslav Stránský nebo předseda Národního shromáždění Josef David. Sjezd schválil prohlášení, v němž zdůraznil svůj sjednocující úkol v české společnosti a vyjádřil věrnost slovanství, demokracii, odkazu zakladatelů Sokola a bezpodmínečné podpoře Edvarda Beneše. Kromě prohlášení sjezd odsouhlasil rezoluce v oblastech tělovýchovy, ideologie, zdraví a hospodářství, jež měly sloužit jako programový základ pro rozvoj sokolské činnosti v druhé polovině 20. století.²⁷⁵

---

²⁷² Tamtéž, s. 102–103.

²⁷³ BERANOVÁ, s. 28.

²⁷⁴ UHLÍŘ, *Sokol proti totalitě*, s. 104–105.

²⁷⁵ WALDAUF, s. 97–99.

6 Rok 1948

Zdá se nepravděpodobné, že by vedení ČOS v únoru 1948 bylo nějak připravené na následující události. Vše nasvědčuje tomu, že únorový puč zaskočil sokolské hnutí i jeho vedení, stejně jako většinu demokratické společnosti v Československu. Sokolská reakce na únorový puč přišla až v momentě, kdy již bylo o jeho výsledku prakticky rozhodnuto.²⁷⁶ Dopoledne 25. února 1948 se v Tyršově domě sešlo mimořádné předsednictvo a schválilo vzkaz prezidentovi republiky: „*Bratře presidente! Přicházíme Tě ujistit jménem všeho československého Sokolstva, že jako vždy tak i v této pohnuté době stojí Sokolstvo za Tvoji osobou a že trvá na svých zásadách, které byly v říjnu 1947 v usnesení VIII. valného sjezdu jednomyslně schváleny. Sokolstvo, jako organizace od svého vzniku ryze demokratická, zdůrazňuje i dnes, že demokracií je mu demokracie v pojetí T. G. Masaryka a Dr. Ed. Beneše. Podle usnesení VIII. valného sjezdu Československé obce sokolské základním požadavkem politické demokracie, jako vlády lidu, je nám důsledně uskutečňovaná vůle lidu při správě společenských celků, nevyhnutelně spojená se svobodou myšlení a jeho projevu, se svobodou voleb, nezaujaté veřejné kontroly a svobodné věcné kritiky, jakož i se všemi svobodami, zajištěnými ústavou. Národ a v něm celé československé Sokolstvo vzhlíží k Tobě jako k nejvyššímu ústavními činiteli a s plnou důvěrou v Tvoji státnickou moudrost a s naprostou oddaností. Bratře presidente, jdeme věrně za Tebou!*“²⁷⁷

Komunisté po únorovém převratu bez váhání zavedli systém tzv. akčních výborů. Již 26. února 1948 jasně definovali jejich cíle: provést očistu od reakčních živlů, kontrolovat složení ústředních výborů a zasáhnout do všech masových organizací a podřídit je komunistické ideologii. Mezi nimi nechyběl ani ten z ČOS, vedený Františkem Bláhou, jež 29. února vybídl k budování akčních výborů v sokolských župách a jednotách s úkolem zbavit se všech reakčních živlů, které se nehlásily k ideálům lidově demokratické republiky. Dne 23. března 1948 se zformoval Ústřední akční výbor Československé obce sokolské s cílem sjednotit tělovýchovu a sport pod hlavičkou jediné organizace v Československu. Na úvodní schůzi pronesl projev Alexej Čepička, jež v letech 1948–1949 dohlížel na události v oblasti tělovýchovy a sportu. Čepička se snažil mírnit zápal svých podřízených v otázce čistek v Sokole, aby XI. všesokolský slet proběhl bez komplikací. Hlavním cílem sletu bylo demonstrovat

²⁷⁶ WAIC, *Byli jsme a budem*, s. 216.

²⁷⁷ NA, f. ČOS, kart. 448, inv. č. 1519, Korespondence předsednictva ČOS.

Sovětskému svazu, že komunisté v Československu pevně drží moc ve svých rukou a těší se podpoře lidu.²⁷⁸

Strahovský stadion se již v polovině června zaplnil tisíci cvičenci. Slavnostní program odstartovali 10. června žáci a během cvičení žákyň se stadionem rozléhalo volání „Ať žije prezident Beneš!“. Spontánní ovace pro bývalého prezidenta, ačkoliv 7. června 1948 odstoupil a sletu se nezúčastnil, nemile překvapily komunistické vedení. Přípravy na sokolský průvod, který vzbuzoval značné obavy, vrcholily 30. června. Sokolská komise Ústředního akčního výboru Národní fronty informovala o rozmístění 10 rozhlasových vozů a 14 rozhlasových zařízení podél trasy průvodu. Dále vydala tři druhy hesel: pro účastníky průvodu, diváky a hlasatele rozhlasových zařízení. Komunistická režie sletového průvodu však nedokázala potlačit svobodného ducha sokolů. Průvodem se nesla vlna nesouhlasu s diktaturou, ať už formou hesel komentujících nepřítomnost manželů Benešových, zdůrazňujících věrnost Masarykovi a Benešovi nebo prostým, ale jasným vyjádřením postoje k nastupujícímu režimu: „Nikdo nesmí diktovat, koho máme milovat!“ Bez jediného slova a s odvrácenými hlavami prošli kolem tribuny, kde seděli představitelé státu a Komunistické strany Československa.²⁷⁹

Kromě výše uvedených událostí slet poznamenala i další nepříjemná epizoda, za kterou si ovšem komunisté mohli sami. V Bukurešti se 29. června konalo zasedání informačního byra komunistických stran, jehož výsledkem byla rezoluce namířená proti Jugoslávii. Náčelník ČOS Evžen Penniger pravděpodobně nevěděl o roztržce v sovětském bloku, jinak by nejspíš neumožnil jugoslávské delegaci opakovat vystoupení. Nejvíce skandální na celé situaci bylo, že sovětská sportovci, kteří se chystali představit svůj program, museli kvůli opakování jugoslávské sletové scény čekat o dost déle, než plánovali.²⁸⁰

Marek Waic trefně vyjádřil důležitost sletu: „*XI. sokolský slet a především sletový průvod se stal největší poučnou demonstrací, která před celou veřejností zpochybnila tvrzení komunistické propagandy, že nástup totality je vítězstvím všeho lidu.*“²⁸¹ Zjevný odpor většiny Sokolů k nově nastolenému režimu posílil komunistické

---

²⁷⁸ UHLÍŘ, *Sokol proti totalitě*, s. 125–126.

²⁷⁹ WAIC, *Byli jsme a budem*, s. 217.

²⁸⁰ UHLÍŘ, *Sokol proti totalitě*, s. 138.

²⁸¹ WAIC, *Byli jsme a budem*, s. 217.

vedení v úmyslu zbavit Sokol všech, kteří nebudou projevovat oddanost lidově demokratickému zřízení.²⁸²

Krátce po skončení XI. všesokolského sletu komunistický režim donutil Československou obec sokolskou ukončit svou činnost. Na podzim téhož roku akční výbory vyřadily ze sokolských řad zhruba 11 000 členů. Sjednocením socialistické tělovýchovy byl Sokol zbaven možnosti svobodně fungovat po dobu 41 let. Obnovení sokolské organizace se podařilo až po pádu komunismu v lednu 1990.²⁸³

---

²⁸² Tamtéž.

²⁸³ KOZÁKOVÁ, 47.

7 Závěr

Československá obec sokolská se v letech 1918–1948 stala symbolem národního sebevědomí, odolnosti a odhodlání. Tato rozsáhlá tělovýchovná a vzdělávací organizace sehrála klíčovou roli v budování moderní české společnosti a formování národní identity.

Z nenápadného sdružení Tělocvičné jednoty pražské, která vznikla v roce 1862, se během pár let stala masová organizace, která sjednocovala Čechy pod hlavičkou sokolského morálního hesla: „Ve zdravém těle zdravý duch“. Mezi světovými válkami zažíval Sokol svůj zlatý věk. S téměř milionem členů dominoval české tělovýchově jako největší organizace svého druhu. Sokolské slety, konané každých šest let, se staly vrcholem sokolského života a strhující podívanou pro statisíce nadšených diváků. Druhá světová válka znamenala pro ČOS tragédii. Nacistický režim hnutí zakázal a mnoho sokolských členů zaplatilo za své vlastenectví životem. Sokol se však nevzdal a v roce 1945 se po osvobození Československa obnovil. Poválečné období mu přineslo znovu masovou popularitu, ale komunistický režim začal jeho činnost brzy omezovat. V roce 1948 Sokol opět zakázal a jeho majetek zabavil.

Hlavním cílem práce bylo podat ucelený obraz činnosti ČOS a zhodnotit její dopad na tehdejší společnost. Diplomová práce detailně zkoumá vývoj ČOS v daném období, od triumfů první republiky přes tragické období okupace a nacistického útlaku až po boj za demokratické principy v totalitě. Zobrazuje komplexní obraz činnosti ČOS a analyzuje její dopad na tehdejší společnost v širokém spektru aspektů, a to včetně politického, kulturního a sportovního. Výsledky práce potvrzují, že ČOS byla mnohem více než jen tělovýchovná organizace. Byla to platforma pro šíření vlastenectví, budování občanské sounáležitosti a posilování demokratických hodnot. I v nejtěžších dobách se Sokol ukázal jako odolná a odhodlaná síla, která se nevzdala svých ideálů a aktivně se zapojila do boje za svobodu a demokracii.

Odkaz ČOS daleko přesahuje rámec pouhé tělovýchovy. Sokol se stal fenoménem, který ovlivnil životy milionů Čechů. Stal se základnou pro šíření vlasteneckých ideálů, budování národní identity a posilování sounáležitosti. Tělovýchovné aktivity Sokola přispívaly k fyzické zdatnosti a odolnosti mládeže, zatímco vzdělávací a kulturní programy rozvíjely její morální vlastnosti. Důležitou součástí byl i jeho aspekt brannosti. Cvičení a kurzy v rámci Sokola připravovaly mladé muže na případnou obranu vlasti.

Ačkoliv Sokol zažil v průběhu 20. století útlumy a perzekuce, jeho odkaz trvá dodnes. Sokolské hodnoty, jako je vlastenectví, sounáležitost, demokracie a zodpovědný přístup k vlastnímu rozvoji jsou stále aktuální a inspirativní. I když počet členů České obce sokolské v dnešní době klesl na 160 000, stále představuje důležitou součást české společnosti.

Závěrem lze shrnout, že ČOS sehrála v historii Československa a jeho společnosti mimořádnou roli. Její odkaz je nadčasový a inspirativní a vyzývá k zodpovědnému občanskému postoji a přístupu k vlastnímu rozvoji a budování silné a prosperující společnosti založené na demokratických principech.

8 Seznam zkratk

ČČK – Český červený kříž

ČOS – Československá obec sokolská

ČSOV – Československý olympijský výbor

FIG – Mezinárodní gymnastická federace

MNO – Ministerstvo národní obrany

MOV – Mezinárodní olympijský výbor

NS – Národní souručenství

NSP – Národní strana práce

OH – Olympijské hry

OSVO – Obec sokolská v odboji

SČM – Svaz české mládeže

SNJ – Strana národní jednoty

Svaz DTJ – Svaz dělnických tělovýchovných jednot

ÚNTV – Ústřední národní tělovýchovný výbor

9 Seznam použité literatury a pramenů

Nevydané prameny

- 1) Národní archiv v Praze, fond Československá obec sokolská (1862) 1889–1952 (1955)
  - karton 1, inv. č. 55, Ustavující sjezd ČOS.
  - karton 102, inv. č. 341, Usnesení z mimořádné schůze.
  - karton 110, inv. č. 389, Korespondence Bukovského.
  - karton 115, inv. č. 503, Memoranda ČOS Národnímu výboru.
  - karton 191, inv. č. 944, František Tomášek.
  - karton 192, inv. č. 948, Generální ředitelství pošt a telegrafů.
  - karton 275, inv. č. 1185, Stanovy, řády a směrnice schválené na VIII. sjezdu ČOS.
  - karton 276, Zápisy ze schůzí výboru ČOS a podklady k nim 1946.
  - karton 277, Zápisy ze schůzí výboru ČOS a podklady k nim 1947.
  - karton 280, Zápisy ze schůzí výboru ČOS a podklady k nim 1945–1946.
  - karton 306, inv. č. 1208, Korespondence s Českou národní radou.
  - karton 448, inv. č. 1519, Korespondence předsednictva ČOS.
  - karton 820, inv. č. 2697, Zápisy ze schůzí předsednictva ČOS 1936–1938.

- 2) Národní muzeum, Archiv dějiny tělesné výchovy a sportu, fond Sokol
  - karton 5, inv. č. 112, Válečné úřední vyhlášky a informace.
  - karton 5, inv. č. 119, Ministerstvo národní obrany.
  - karton 5, inv. č. 122, Jindřich Vaníček.
  - karton 5, inv. č. 124, Mobilizace Sokolů.
  - karton 8, inv. č. 189, Propagace a přípravy sjednocení čs. tělovýchovy.
  - karton 151, inv. č. 3138, Účast sokolského ústředí na odboji.

Vydané prameny

GRŇA, Josef, *Sedm roků na domácí frontě*, Brno 1968.

KLINGER, Miroslav, *Budovat a bránit*. In: HOLÁ, Věra, LVOVÁ, Míla (ed.), Mnichov. Vzpomínková kronika, Praha 1969, s. 103–108.

MÜLLER, Josef, *Úmrtí Fügnerovo*. In: Památník vydaný na oslavu dvacetiletého trvání Tělocvičné jednoty Sokola Pražského, Praha 1883, s. 94–99.

PROVAZNÍKOVÁ, Marie, *To byl Sokol*, Mnichov 1988.

RYŠAVÝ, Jaroslav, *Kronika I. pluku Stráže Svobody*, Praha 1938.

TYRŠOVÁ, Renáta, *Jindřich Fügner. Paměti a vzpomínky na mého otce. Díl první*, Praha 1924.

VANĚK, Ladislav, *Počátky sokolského odboje*, Praha 1947.

Zápisy výboru ČOS, cvičitelských sborů ČOS, mužů a žen a župních vzdělavatelů r. 1919, Praha 1919.

Zápisy výboru ČOS, cvičitelských sborů mužů i žen, vzdělávacího sboru a sboru menšinových důvěrníků župních, jaro 1921, Praha 1921.

Zápisy výboru, cvičitelských sborů mužů a žen a vzdělávacího sboru ČOS, jaro 1922, Praha 1922.

Zápisy výboru ČOS, cvičitelských sborů a vzdělávacího sboru ČOS, podzim 1926, Praha 1927.

Zápisy výboru, cvičitelských sborů, vzdělávacího sboru a schůze redaktorů sokolského tisku ČOS, jaro 1927, Praha 1927.

Zápisy výboru, cvičitelských sborů a vzdělávacího sboru ČOS, jaro 1939, Praha 1939.

Zápisy výboru, cvičitelských sborů a vzdělávacího sboru ČOS, jaro 1940, Praha 1940.

Noviny

Národní listy

Věstník sokolský

Literatura

BERANOVÁ, Jitka, WAIC, Marek, *Kulturně výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací*, Praha 1998.

BURIAN, Michal a kol., *Atentát. Operace Anthropoid 1941–1942*, Praha 2007.

BURIAN, Michal, *Sokol a vznik samostatného státu*. In: KUBÍN, Zdeněk (ed.), *100 let republiky a XVI. všesokolský slet*, Praha 2018, s. 20–27.

ČELOVSKÝ, Bořivoj, *Mnichovská dohoda 1938*, Ostrava 1999.

DOLANSKÝ, Julius, *Sto deset let Sokola 1862–1972*, Praha 1973.

DVOŘÁKOVÁ, Zora, *Miroslav Tyrš. Prohry a vítězství*, Praha 1989.

DVOŘÁKOVÁ, Zora, *T. G. Masaryk. Sokol a dnešek*, Praha 1991.

FIKAR, Alois, *Stručné dějiny sokolstva. Část třetí 1912–1941*, Praha 1948.

GEBBHART, Jan, KUKLÍK, Jan, *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha 1996.

GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan, *Počátky Národního souručenství v roce 1939*. In: *Český časopis historický* 91, 1993, 3, s. 417–441.

HAVLÍČEK, Věnceslav, *Jindřich Fügner*, Praha 1948.

HAVLÍČEK, Věnceslav, *Miroslav Tyrš*, Praha 1947.

HAVRÁNKOVÁ, Hana, *Vznik Sokola a jeho vývoj do vytvoření České obce sokolské*. In: WAIC, Marek (ed.), *Sokol v české společnosti 1862–1938*, Praha 1996, s. 9–53.

JANDÁSEK, Ladislav, *Přehledné dějiny sokolstva. Část I. Od vzniku Sokola (1862) do založení České obce sokolské (1889)*, Praha 1937.

JANDÁSEK, Ladislav, KLADIVO, Bohumil, *Sokolstvo a otázky dneška*, Brno 1923.

JANDÁSEK, Ladislav, PELIKÁN, Jan, *Stručné dějiny Sokolstva 1862–1912*, Praha 1946.

- JEŽEK, Zdeněk, *Účast dobrovolníků v bojích o Slovensko a Těšínsko v letech 1918–1919*, Praha 1937.
- KOUKAL, Pavel, *Sokolové proti Heydrichovi*, Duchcov 2002.
- KOUKAL, Pavel, *Sokolové u zrodu Masarykovy republiky*, Duchcov 2008.
- KOZÁKOVÁ, Zlata, *Sokolské slety 1882–1948*, Praha 1994.
- KÖSSL, Jiří, *Sokol a olympismus*. In: WAIC, Marek (ed.), *Sokol v české společnosti 1862–1938*, Praha 1996, s. 160–173.
- KÖSSL, Jiří, KRÁTKÝ, František, MAREK, Jaroslav, *Dějiny tělesné výchovy II. Od roku 1848 do současnosti*, Praha 1986.
- KÖSSL, Jiří, ŠTUMBAUER, Jan, WAIC, Marek, *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*, Praha 2000.
- KREJČÍ, Antonín, *Sokolství dr. Edvarda Beneše*, Praha 1948.
- KREJČÍ, Antonín, *T. G. Masaryk a Sokol*, Praha 1947.
- KŘEN, Jan, *Konfliktní společenství Češi a Němci 1780–1918*, Praha 1990.
- LASOVSKÁ, Františka, *Sokolstvo za války a převratu*, Praha 1928.
- NOLTE, Claire E., *The Sokol in the Czech Lands to 1914. Training for the Nation*, New York 2002.
- NOVÁK, Rudolf V., *Duch dějin sokolských. Nástin dějin sokolských od roku 1862 do roku 1924*, Praha 1928.
- NOVOTNÝ, Jan, *Slovo k historii. Sokol v životě národa*, Praha 1990.
- PERÚTKA, Jaromír, *Dejiny telesnej výchovy a športu na Slovensku*, Bratislava 1980.
- PERÚTKA, Jaromír a kol., *Športovci v slovenskom národnom povstaní*, Bratislava 1969.

REITMAYER, Ladislav, *Miroslav Tyrš a jeho místo v dějinách české pedagogiky*, Praha 1989.

SCHEINER, Josef, *Miroslav Tyrš. Stručný nástin života a působení jeho*, Praha 1884.

STACHOVÁ, Milena, *Sokol Brno 1862–1938. Dějiny elitní moravské jednoty*, Brno 2020.

ŠPLÍCHAL, Karel, *Tělovýchovné organizace v protifašistickém odboji*, Praha 1981.

UHLÍŘ, Jan B., *Ve stínu říšské orlice. Protektorát Čechy a Morava, odboj a kolaborace*, Praha 2002.

UHLÍŘ, Jan B., *X. všesokolský slet roku 1938 a podíl sokolstva na zápase na obranu*. In: *Historie a vojenství* 46, 1997, 4, s. 47–70.

UHLÍŘ, Jan B., WAIC, Marek, *Sokol proti totalitě 1938–1952*, Praha 2001.

VOLKOVÁ, Květoslava, *Sokolové v odboji 1941–1942*. In: WAIC, Marek (ed.), *Sokol, jeho vznik, vývoj a význam*, Praha 1998, s. 29–33.

WAIC, Marek, *Byli jsme a budem. 150 let Sokola*, Praha 2012.

WAIC, Marek, *Sokolská obec od vzniku Československa do Mnichovského diktátu*. In: WAIC, Marek (ed.), *Sokol v české společnosti 1862–1938*, Praha 1996, s. 102–169.

WAIC, Marek, *Sokolské hnutí od vzniku České obce sokolské do konce první světové války*. In: WAIC, Marek (ed.), *Sokol v české společnosti 1862–1938*, Praha 1996, s. 55–101.

WAIC, Marek, *Sokol v české společnosti*. In: WAIC, Marek (ed.), *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu*, Praha 2004, s. 215–228.

WAIC, Marek, *Sokol ve společenském životě I. republiky a jeho vůdčí úloha v československé tělovýchově*. In: WAIC, Marek (ed.), *Sokol, jeho vznik, vývoj a význam*, Praha 1998, s. 15–18.

WAIC, Marek, *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*, Praha 2018.

WAIC, Marek, *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, Praha 2013.

WALDAUF, Jan, *Sokol. Malé dějiny, velké myšlenky*. 1. díl, Luhačovice 2007.

ŽÁČEK, Pavel, *Akce „Profesor“: Ladislav Vaněk a Státní bezpečnost: pokus o rekonstrukci*. In: *Paměť a dějiny* 6, 2012, 2, s. 60–69.

ŽIŽKA, Jiří, *Dějiny a současnost Sokola*, Praha 2005.

Kvalifikační práce

DVOŘÁČEK, Petr, *X. všesokolský slet roku 1938 a jeho ohlas ve společnosti*, Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu, 2008.

RUFFINI, Monika, SIVULKA, Juraj, *Die historische Entwicklung der Sokolbewegung in Böhmen und Mähren im 19. und in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts in Bezug das deutsche Turnen*, Dissertation, Universität Bremen, 2005.

UHLÍŘ, Jan B., *Sokol za protektorátu. Organizovaná rezistence ČOS*, Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 2005.

Internetové zdroje

Amsterdam 1928. In: Olympijský tým [online], [cit. 2024-03-21]. Dostupné z: <https://www.olympijskytym.cz/olympic/amsterdam-1928>.

Berlín 1936. In: Olympijský tým [online], [cit. 2024-03-21]. Dostupné z: <https://www.olympijskytym.cz/olympic/berlin-1936>.

Historie Sokola. In: Pro Sokoly [online], [cit. 2024-01-02]. Dostupné z: <https://prosokoly.sokol.eu/historie>.

Los Angeles 1932. In: Olympijský tým [online], [cit. 2024-03-21]. Dostupné z: <https://www.olympijskytym.cz/olympic/los-angeles-1932>.

Paříž 1924. In: Olympijský tým [online], [cit. 2024-03-21]. Dostupné z: <https://www.olympijskytym.cz/olympic/pariz-1924>.

PEJČOCH, Ivo, *Generál Radola Gajda, muž spojený s českými fašisty*. In: Vojenský historický ústav Praha [online], [cit. 2024-03-21]. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/general-radola-gajda-muz-spojeny-s-ceskymi-fasisty/>.

Provolání „Lide československý!“. In: Národní archiv [online], [cit. 2024-03-04]. Dostupné z: <https://test.nacr.cz/wp-content/uploads/2021/03/labyrint-1918-Lide-ceskoslovensky.pdf>.

Válka o Slovensko v roce 1919. In: Vojenský Historický ústav Praha [online], [cit. 2024-03-09]. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/valka-o-slovensko-v-roce-1919/>.

10 Resumé

This thesis is concerned with the Sokol movement in the period of 1918–1948. It became one of the most important organisation after the formation of Czechoslovakia. Its members supported to establish the national consciousness and identity and they were an integral part of the creating of a new state. In an interwar period it consisted of more than a million of members and succeeded very well through lectures of different activities in sport, culture and education. It was based upon the principle of „a strong mind in a sound body“ and emphasized intellectual training extended to men nad women.

This thesis is divided into five parts which are focused on the specific periods and historical events since 1918 to 1948. The first part deals with the genesis of Sokol movement and its activities till 1915 when the Sokols were officially disbanded by the Austrian bureau. The most important personalitites are introduced here, e.g. Miroslav Tyrš and Jindřich Fügner. The next part describes the activities of the organization connected with the period after the formation of Czechoslovakia. Military forces were formed by the organization to help with the defence of the state. The third part is concentrated on the period of The Protectorate of Bohemia and Moravia when the Sokols became involved in the resistance movement. In the fourth part there is described an effort to renew and to integrate all the activities of the movement after World War II. The last part is concerned with the course of events after 1948 when Sokols were once again suppressed, this time by the Communists. Many Sokol members were imprisoned or exiled.

However, the Sokols principles were held regardless of forty years era of hibernation and the Sokol movement was revived after the fall of Communism in 1989. Presently, the organisation consists of more than 160 00 members so it is the largest sport community in the Czech Republic. It focuses on physical training in gymnastics and other athletics with regard to original ideals and values.